

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

76

1961

ЧИТАЛЬНЯ

ЗБІРНИК МАТЕРІЯЛІВ
ОДЕСЬКОЇ КРАЄВОЇ КОМІСІЇ ДЛЯ
ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК МАТЕРІЯЛЬНОЇ
КУЛЬТУРИ ТА ПРИРОДИ.

76
1961

ВИДАННЯ

ОДЕСЬКОЇ КРАЄВОЇ КОМІСІЇ ДЛЯ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК
МАТЕРІЯЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПРИРОДИ.

Одеса, майдан Комуни 3, Будинок Одеск. Держ. Істор.-Археологич. Музею.

1927.

76
1961

Друкувати 500 примірників.

Красвий Інспектор для охорони пам'ятників природи
проф. О. О. Браунер.

Красвий Інспектор для охорони пам'ятників матеріальної
культури проф. С. С. Дложевський.

30/ш 1927 р.

8/1
42

Окріт (Одеса) № 187. Тираж 500 прим.

Друга Держдрукарня ім. Леніна. Одеса, Пушкінська, 18. Замовл. № 1993.

726

Про діяльність Комісій.

(1/III 1926—1/I 1927 р.)

Ще в-осени 1925 р. Управління Науковими Установами України поставило собі завдання втягнути в нормальну колію державну справу охорони пам'яток матеріальної культури та природи, внесши до РадНарКому проект постанови з цього приводу, яка була б повинна об'єднати в собі й доповнити всі окремі законодавчі постанови в цьому напрямку, що досі видавалися на Україні. Разом з цим НКЮ ухвалив утворити спеціальні органи, які б стежили за переведенням до життя цього закону і централізували в собі нову справу охорони державною пам'ятників матеріальної культури та природи.

Для України утворення таких установ, які дійсно були б спроможні взяти в свої руки цю складну, позбавлену традицій у попередньому, галузь культурної праці було новою справою; трохи більше досвіду мала РСФРР, але не так багато його встигла зібрати і Західня Європа, де справа державного керування пам'ятниками матеріальної культури та природи, з огляду на поширену приватну власність, є ще складніша ніж у нас.

Тому, коли 1-го березня р. 1926 закликані були до життя Краєві Комісії - Харківська, Київська, Одеська й Дніпропетровська, що на них Упрнаука поклала обов'язок розпочати справу планової охорони пам'ятників матеріальної культури та природи, цим комісіям довелося виявити багато ініціативи, як що до встановлення де яких принципових питань, так особливо що до техніки їх праці

Величезна проблема виявлення наукових цінностей історичного або художнього значіння та наукових цінностей природи України і разом з цим раціональної їх охорони повинна базуватися на зацікавленні усього населення своїми історичними та природними цінностями, на призвичаюванні місцевих адміністративних органів брати у фокус своєї діяльності і ціменти культурної праці, на нормалізацію стосунків поміж державою та приватними власниками наукових цінностей. Маючи на меті притягнути до роботи як найшірші верстви населення і перетворити справу охорони культурних цінностей в планомірну громадську справу Краєві Комісії за вказівками Упрнауки повинні складатися з представників

всіх зацікавлених в цій справі державних установ та партійних, професійних, громадських і наукових організацій.

Тому 29-го червня 1926 р. на 1-ше засідання Одеської Краєвої Комісії для охорони пам'яток матеріальної культури та природи, Одеським Краєвим Інспектором проф. С. С. Дложевським були запрошені для постійної участі представники від таких установ та організацій: Адмінвідділу та Комунвідділу Одеського Окр. Виконкому, Агітпропу ОкрКому, ЛКСМУ, Проф. Ради, Секції Наукових Робітників Спілки «Робос», Політосвіти Окрвідно, Зем. Управління, Од. ІНО, Од. Інституту Образотворчих Мистецтв, Науково-дослідних катедр м. Одеси, Істпарту, ОкрАрху, Окр Інж'у, Центральної Наукової Бібліотеки, СільськоГосподарч. Інституту, Комісії Краєзнавства при УАН, Т-ва звички міста з селом, Сільсько-господарчого Т-ва, Т-ва «Юго-Клімат», Т-ва Одеських Художників, Т-ва ім. Костанді, АРМУ, Од. Музейної Ради, Військ. Музею при Б. Ч. А. Ф., Всеукр. Спілки Мисливців та Рибалок і персонально: О. О. Браунер, М. Ф. Безчасний, О. М. Дерибас, М. І. Замечек, О. Д. Зейлігер.

Для полегшення зв'язку з місцями Комісія збирається завжди в певний термін, а саме—в першу середу після 15-го числа кожного місяця. При нагоді особливо цікавих питань засідання Комісії оголошуються прилюдними.

Першим кроком діяльності Комісії було встановити зв'язок з округами, що входять в її відомство,—Одеською, Херсонською, Миколаївською, Першотравенською, Зінов'євською, Криворозькою, Мелітопільською та Маріупільською. Цей зв'язок був встановлений шляхом відповідного листування, відряджень Краєвого Інспектора до Херсонської (двічі), Миколаївської, Зінов'євської та Мелітопільської округи, а також розпочаття обирання на місцях постійних членів-кореспондентів Одеської Краєвої Комісії. До цього часу Одеська Комісія користувалася послугами обраних членами-кореспондентами по Херсонській Окрузі — Директора Херсонського Музею І. В. Кономопуло-Фабриціус, по Миколаївській — Директора Миколаївського Музею Ф. Т. Каминського та проф. Микол. ІНО М. Д. Лагути, Зінов'євській — Войцеховського А. та Рябкова, П. З., по Мелітопільській — завід. Меліт. Музеєм Д. Л. Сердюкова, по Криворізькій — З. Я. Максименка, по Маріупільській — Зав. Краєзнавчим Музеєм І. Коваленка.

Крім цього в Херсоні та в Миколаїві підготовлений ґрунт для організації Округових Комісій.

Багато праці покладає Комісія для виявлення пам'яток матеріальної культури та природи, що заслуговують бути взятими під охорону, а в окремих випадках і на державне утримання. Комісія свідомо того, що це праця ще на довгі часи, тому встановлені досі списки вона вважає першим списком, який має доповнюватися, а може, інколи і перероблюватися. При початку цієї праці Комісія надіслала до округ певну анкету матеріал цих анкет був для неї вихідною точкою при складанні списків.

До цього часу Одеська Комісія надіслала до затвердження Упрнауки за списком № 1 та 2 по Одеській Окрузі 43 пам'ятники матеріальної культури, з них 43 по м. Одесі, по Миколаївській—33, з них по м. Миколаїву 10, по Херсонській—36, з них по м. Херсону—2, по Зінов'євській—5, з них по м. Зінов'євському—1, по Мелітопільській—7, з них по м. Мелітополю—3. Разом: 124 пам'ятники.

Списки по Одеській Окрузі складено при ширій допомозі членів Комісії: Бесчасного М. Ф., Дерибаса О. М., Замечка М. І., Зейлігера О. Д., Рябініна О. О., Кюнера Ф. З., Емського-Могилевського Ц. С., по Херсонській — В. І. Гошкевича, А. І. Добровольського, І. В. Кономопуло-Фабриціус, по Миколаївській—Ф. Т. Каминського і М. Д. Лагути, по Зінов'євській—Войцеховського та Рябкова П. З.

Під час праці над списками пам'яток матеріальної культури в Комісії за ініціативою Істпарту виникла думка про спеціальний облік пам'яток Жовтневої Революції, про збирання відомостей для цієї категорії пам'яток надіслані були на місця відповідні вказівки.

Комісія підготувала для ОкрВиконКомів проєкт спеціального наказу в розвиток постанови ВУЦВК'у про охорону пам'яток матеріальної культури та природи, а також склала інструктивний матеріал, що до переведення реєстрації приватних колекцій та предметів наукового художнього або історичного значіння.

З огляду на велику кількість реставраційних питань по м. Одесі під кінець ремонтного сезону цього літа була зорганізована секція архітектурно-мистецька під головуванням проф. О. Д. Зейлігера.

При участі Комісії переведено літом 1926 р. ремонт кількох будинків історичної вартості в м. Одесі. двох будинків теперішнього ОкрВиконКому, будинок Істпарту.

Під безпосереднім доглядом Комісії з ініціативи та коштами відділу Добропорядкування проф. Комаром переведено фіксацію те ремонт стінних малюнків мистецького значіння в існуючій частині був. палацу Розумовського на Балківській вулиці, а також фотографування цього розпису.

Комісією вживаються заходи — поновити загублений барельєф пам'ятника Ришельє, впорядкувати охорону бушв. палаца Воронцова, з'осередити в Зінов'євському Музеї цінні картини Айвазовського, Маковського, Волкова та Костанді, що є в м. Зінов'євському, реставрувати мавзолей Каразіна в м. Миколаїві.

До окремих справ, виконаних Комісією за відчитний період, слід прилучити обслідування колекцій малюнків з української етнографії художника Ждахи, припинення і розслідування грабіжницьких розкопок біля с. Троїани Мелітопільської округи і також взяття на певний термін під охорону городища біля с. Усатова і клопотання про постійну охорону цього городища та некрополя біля нього; запрошена до праці спеціальна підкомісія в складі

О. Дерибаса, Ц. С. Емського, В. І. Смирнова і М. В. Замечка для обслідування одеських цвинтарів християнських, єврейських і турецького з метою виявлення пам'ятників цінних з художнього, або історичного боку. Ця Комісія має закінчити свою працю на весні біжучого року.

В одну з постійних функцій Одеської Краєвої Комісії претворилося переведення експертиз, що до вивозу історичних, або художніх цінностей за кордон. Внаслідок ролі Одеси, як порту, ця функція Комісії набуває Всесоюзного значіння.

Експертною Комісією в складі експертів членів Одеської Краєвої Комісії — проф. М. Ф. Болтенка, художника Ц. С. Емського-Могилевського, представника Муз. Драм. Технікуму при безпосередній участі Краєвого Інспектора С. С. Дложевського переведено за відчитний період 66 експертиз, обслідувано 455 речей, з них заборонено до вивозу 28, оцінено для стягнення миту речей на 83.500 карб.

Справа охорони пам'ятників природи до 1-го жовтня відчитного року об'єднувалася в одній комісії разом з охороною пам'ятників матеріальної культури, з 1-го ж жовтня виділена до спеціальної комісії під керівництвом Краєвого Інспектора для охорони природи проф. О. О. Браунера. В галузі охорони природи виділено заповідники, складено устав для товариства аматорів природи, складено програм — інструкцію для обслідування та вивчення заповідників, обслідуваний з боку охорони природи Хаджибейський парк біля Одеси, встановлено мережу кореспондентів.

Склад адміністративного апарату Комісії для охорони пам'ятників матеріальної культури та для охорони пам'ятників природи в м. Одесі на 1-е січня 1927 р. такий: Краєвий Інспектор для охорони пам'ятників природи — проф. О. О. Браунер (з 1-го жовтня 1926 р.), Краєвий Інспектор для охорони пам'ятників матеріальної культури проф. С. С. Дложевський, секретар Комісії В. В. Смирнов.

Бюджет Комісії на 1926/27 рік 4249 карбованців, з них на зарплатню — 2771 карб.

В своєму операційному плані на 1927 р. Одеська Краєва Комісія для охорони висуває, як головну точку — продовжувати справу виявлення пам'ятників матеріальної культури, збираючи разом з тим, за вказівками ВУАК'у, матеріали для археологічної мапи, і, що є найміцнішим, як показує хоча і невеликий досвід Заходу, засобом для охорони культурних цінностей, перетворення справи їх охорони в громадську справу. Це наше головне завдання, що коротко висловлюється, але вимагає великої, складної і напруженої роботи.

Одеський Краєвий Інспектор для охорони
пам'ятників матеріальної культури

проф. С. Дложевський.

Типи пам'яток матеріальної культури і форми їх охорони.

Вичерпати в короткому змісті цієї статті тему про типи пам'яток культури й форми їх охорони неможливо. Але можна зробити хоча-б стислий огляд цього питання, маючи на увазі, що в дальнішому воно буде невинно розроблюватися й методологічно поліпшуватися.

Ідучи за прийнятою термінологією, пам'ятки розподіляють, (хоча це є дуже штучно) на музейні, що можуть бути зяті на переховання до музеїв, та позамузейні, що по самій своїй природі є речі нерухомі. Що до першої категорії справа їх охорони власне зводиться до звичайних заходів по збиранню, інвентаризації, описуванню, біжучому догляду і, в разі потреби, консервації їх (консервацією умовимося звати ті маніпуляції, що зберігають речі в їх первісному стані від змін, а реставрацією — відновлення їх первісного вигляду після будь-яких пощовань; звичайно, в практиці є можливі різні нюанси цієї термінології).

Інша справа з пам'ятниками т. зв. позамузейними, на які власне й звертається головна увага при охороні. Їх можна розподілити на такі категорії: 1) передісторичні чи археологічні (могили, могильники, городища, майдани, дюнні станції, печери, взагалі місця оселі людей в старі часи, де вони залишили шари культурних покладів); 2) будівельні чи архітектурні (старі кріпості, башти, замки, палаці, церкви, дома, ворота і взагалі всілякі окремі будівельні спорудження старих часів); 3) меморіальні (будинки, приміщення й місцевості, що зв'язані у пам'яті з видатними діями в громадських, революційних справах, в мистецтві, літературі то-що в тому числі й їх могили); 4) окремою групою треба визнати місцевості, де скупчується цілий комплекс пам'яток, чи які мають остільки велике індивідуальне значіння, що їх треба рахувати окремо, — такі пам'ятки справедливо звемо історико-культурними заповідниками (напр. «Ольбія», «Могила Т. Г. Шевченка», «Київ-Печерська Лавра», «Бердичівський Кармелітанський монастир», «Турецька фортеця в Кам'янці», «Садина Галаганів в Сокиренцях» й таке інш.). Звичайно, що будуть випадки, коли серед різноманітних пам'яток знайдуться такі, що не вмістяться в цю систему. Також можна було б при бажанні поділити її на дрібніші розділи, — скажемо, церкви виділити до підгрупи пам'яток культового будівництва в протилежність будівництву цивільному, поміщицькі садиби віднести до побутових пам'яток і т. и.

Але для нас цікавими можуть бути не стільки підвалини самої класифікації, скільки єдність методів охорони відносно пам'яток, що містяться в одній групі. Крім загально обов'язкового для всіх пам'яток — реєстрації й описання, передісторичні і взагалі археологічні пам'ятки треба застерігати від природної руйнації (розлив, обвал), від викопування їх з землі, від грабіжницького скарбощування, від оранки і взагалі знищення травяного покриву

на них. Методом охорони буде, крім роз'яснення населенню значіння археологічних пам'яток, встановлення постійної сторожі при найголовніших з них (прим., таких, як Ольбія). У випадку розпочатої руйнації археологічного пам'ятника, незалежно від причини цього, треба негайно організувати розкопки під керівництвом досвідченого спеціаліста.

Будівельні пам'ятки потребують пильної уваги що до забезпечення їх від руйнації, так природної — від води, снігу й вітру (особливо коли попсований дах, чи його зовсім нема), як і від людських рук, що прагнуть пристосувати пам'ятку до своїх потреб чи зовсім знищити її, як будівельний матеріал. Коли нема матеріальної можливості реставрувати будівельний пам'ятник, треба обмежитися його консервацією, також, як найшвидше, його зафотографувати, обміряти й скласти кресленики. З дрібними будівельними пам'ятками, а також з тими, що не можливо вже відреставрувати (напр. палац Розумовського в Батурині) мабуть доведеться цим і обмежитись.

Звичайним методом охорони меморіальних пам'яток є заховання їх в недоторканому, первісному вигляді. На жаль, про це виникає думка здебільшого вже тоді, коли обличчя пам'ятника змінилося. Крім застереження недоторканості й чепурного вигляду, треба зазначити практику вживання меморіальних дошок. Установлення при головних меморіальних пам'ятках (напр. меморіальні будинки) постійної сторожі є також потрібна річ.

Власне кожний заповідник є своєрідною індивідуальністю, з своєю метою, змістом то-що,—тому й форма охорони підбирається до кожного з'окрема. Але треба зазначити, що тільки при наявності для кожного заповідника законно затвердженого положення про нього, формально одмежованої території, сталого штату, що його обслуговує, й постійного бюджетового асигнування за коштом НКО, може бути поставлена робота по охороні його. Таким чином розкладаючи заходи охорони по градації їх важливості від меншої—до більшої маємо: взяття на облік, догляд за недоторканістю, встановлення охоронних об'яв, огорожування, встановлення постійної сторожі, консервація й реставраційні заходи і, нарешті, оголошення заповідником з усіма належними результатами цього.

Витяг з статті В. Дубровського.

«Охорона пам'яток культури
в УСРР. Хар. 1927.

До питання про охорону революційної старовини.

Постанова Всеукраїнського Ц. Вик. Ком. й Рад. Нар. Ком. УСРР від 16 червня 1926 р. про реєстрацію та охорону пам'яток культури та природи є великий крок вперед в справі зміцнення та розвитку Радянської науки. Будівництво Радянської країни зв'язано з розвитком нашої науки, але ми повинні взяти від минулого все те цінне, що залишилося та може бути в той або інший спосіб для нас корисним.

Охорона пам'яток старовини—охорона пам'яток культури однак же не буде повною, коли вважати за «пам'ятники» речі тільки певної старовини, рахуючи, що поміж терміном утворення, збудування, початком існування цих пам'яток і сучасністю повинна перейти довга низка років. Поняття «старовини» повинне бути значно поширено з двох причин.

Перше є те, що «під час революції», як писав В. І. Ленін, «за тиждень люди навчаються більшого, ніж за десятиріччя мирного життя», тому ця інтенсивність, ця прогресія повинна бути взятою до уваги і при розрахунку нами часу. За останні 10 років пережито більше, ніж за яке століття, возьмим же до уваги цю пропорцію в нашій хронології «старовини».

Друга підвалина—це потреба включити до реєстру «старовини»¹⁾ також пам'ятники революційної старовини. Приступити до цієї старовини ми зробились спроможні лише після революції, подумати та подбати про ці дорогі для нас пам'ятники культури й старовини можемо ми тільки зовсім недавно.

Наприкінці, пам'ятники ці розкидані серед місць, осіб й установ. Сила їх вимагає ще бути виявленими. Аджеж кому могло впасти на думку збирати та й виявляти ті або інші революційні пам'ятники при царизмі? Хто колекціонував «річеві докази» для жандармів, тюрми або й для каторги?

Таким чином збирання і виявлення такого роду пам'яток тільки саме розпочинається і нігде, не дивлячися на уся енергію наших істпартів, крім особливо великих центрів—Ленінграду і Москви з цієї початкової стадії не вийшло.

Тому-то ми вважаємо прогалиною згаданої при початку цієї замітки постанови ВУЦВК'у відсутність у ній вказівок про те, що й пам'ятники «старовини» революційного характеру також повинні підлягати реєстрації та охороні. Важливість охорони пам'яток революційного минулого мусить бути в певний спосіб декретована, хоча б додатково, розвиваючи вище згадану постанову та інші постанови з цього приводу з вказівками також про те, які саме установи повинні стежити за збиранням, реєстрацією та охороною цих революційних пам'яток²⁾.

Революційні пам'ятники і старовина також, як і інше, природно розподіляються на дві основні групи: музейні і позамузейні.

До першої групи стосується всіляка революційна нелегальна (й партійна легальна) література, друкована й рукописна, плакати, портрети, картини, скульптура, фотографії революційних діячів і

¹⁾ Хоч і редакція цілком погоджується з викладеними в цій статті думками, але за для поглиблення питання прохала б товаришів висловитися з приводу цього.

²⁾ По тих місцевостях, де нема Істпартвідділів або Комісії для охорони пам'яток культури та природи.

революційних подій, речі й листування революційних діячів, значки, книжки й т. ін. рухомі речі.

Досить велика частина цих речей є зараз в руках приватних колекціонерів або родичів того або іншого революційного діяча (нам відомі колекції речей, що стосуються до діяльності в нас масонів, де яких декабристів та инш. в приватних власників). Все це диктує потребу не тільки обліку, реєстрації і охорони цих пам'ятників, а, можливо, й відповідної офіційної заборони вивозити їх по за межі нашої Спілки.

Позамузейні пам'ятники починають також виявлятися, але тут припадають особливо великі труднощі в справі визначення, виявлення та їх реєстрації. Це ж здебільшого різні будинки, окремі помешкання, по яких жили, працювали або були ув'язнені ті або інші революціонери, або де відбувалися з'їзди, конференції, наради комітетів, рад робітничих депутатів, приміщення, де були таємні друкарні, відбувалися нелегальні явки, де переховувалася або фабрикувалися зброя й знаряддя для революційних потреб, наприкінці, місця, де були скарані на голову відомі революціонери або місця їх могил.

Треба щільно підійти до цього питання і зробити як найкорше відповідні додатки і вточнення.

Зав. Музеєм Революції Одеського Істпарту *Г. М. Коффі*.

Охорона пам'ятників на Миколаївщині.

(Кореспонденція).

І. В-осени минулого 1926-го року Миколаївський Історично-Археологічний Музей зробив фактичну перевірку стану пам'яток на участку по над лівим берегом р. Богу від села Троїцького на південь до с. Олександрівки включно. Перевірено було стан таких пам'яток: у селі Троїцькому є рештки редуту, за яким захищалися від російської кінноти шведський король Карл XII та Гетьман Мазепа з рештками свого війська, після того як були розбиті під Полтавою в 1709 році. Під захистом того-ж таки редуту Карл XII та Мазепа з військом 6/VIII того-ж 1709 року перейшли на правий берег р. Богу на турецьку територію й далі пробігли мимо Очакова на Бендери. В даному випадкові нас цікавить редут. Рештки того редуту, з ледве помітним ровом та валом перед ним, частково зайняті Троїцьким кладовищем, а північна частина редуту входить в неїдоцьку норму селянина Круглицького. Має ця остання частина редуту площі до $\frac{1}{4}$ десятини й була у Круглицького під садом. Останнього року Круглицький сад вирубав і почав сіяти на редуті баштани, розуміється, пероравши не один раз редут, через що нині майже знищено фортифікаційну форму редуту. Музей підніс клопотання перед Миколаївським Округовим Комітетом, аби сел. Круглицькому було нарізано

$\frac{1}{4}$ десятини землі в іншому місці, а рештки редуту і засіяти й забудувати щоб було заборонено. Музей бере на себе дослідити, яку роль відігравав редут й включає його до місць одвідування екскурсіями.

II. Поруч із селом Троїцьким — село Кисляківка. У цьому селі перевірено стан давньої колишньої запорозької церкви й колишнього запорозького кладовища. На останньому до 90-х років минулого сторіччя були три запорозькі хрести, але їх понищено. До останнього часу залишилися на цьому кладовищі лише такі пам'ятки: Хрест р. 1782 над „Іоаном і Єлизаветою Ватле“ та другий хрест 1783 р. з написом: „Зде положен младенец Павел синъ священника Стефана Кустовского жившего в слободѣ въ кисляковѣ капитана Спаского 1783 года Декабря, 2 дня“. Цей останній хрест оглядався нами ще в 1913 році й тоді ще виявилось, що він мав із боку такий, так би мовити автора пам'ятника, напис: „Сей крест делал казак Никита Кресторез Пашкевский куреня“.

Під час перевірки цих пам'яток, був знайдений: хрест 1782 р. над могилою „Іоана й Єлизавети Ватле“ зовсім розбитим й частини його рознесені. Хрест 1783 року над „младенцем Павлом“ хоч ще й цілий, але його вже було витягнуто зовсім із землі. Миколаївський Музей знайшов за найкраще вивести обидва хрести на охорону до Музею, що і зроблено. Ми надаємо авторському напису значного інтересу, оскільки цей напис відкриває вже цілу промову по камінню, бо казак Микита мабуть через те й „Кресторез“, що робив хрести, а може й другі вироби з каміння. Тепер, коли ми перевіряємо наші спостереження над хрестами кінця XVIII сторіччя і раніш по різних місцях н/округи, нами записані, ми бачимо, що той же „Кресторез“ робив хрест 1782 року на могилу запорожця Василя Коношко біля с. Олександрівки на 18 верст на південь від Кисляківки, він-же робив хрест на могилу чумака Руби біля села Баратовки на 86 верст на північ Миколаїва, бо й тип хрестів і напис цілком той-же, що на хресті „Младенця Павла“.

III. Недалеко с. Кисляківки в с. Ефимівці є невеликий будиночок, який колись належав Акімову, дядькові російського письменника Всеволода Михайловича Гаршина; сюди, в цей будинок у 1881 році приїхав за порадою лікарів на відпочинок Всеволод Михайлович Гаршин. В. М. Гаршин жив в Ефимівці біля двох років і тут написав кілька творів. У 1882 році трохи одужавшого В. М. Гаршина викликав із Ефимівки до Петербургу на літературну роботу Іван Сергійович Тургенев.

На „будинок Гаршина“ Музеєм було прибито бляшку—таблицю з написом: „Тут жив Всеволод Михайлович Гаршин“. „Будинок Гаршина“ знаходився весь час у розпорядженні Миколаївського Округового Відділу Земуправління, як державне фондове майно, й Округ передавало „будинок Гаршина“ цілій низці колхозів, які на жаль, тільки використовували будинок, зовсім не дбаючи про його ремонт. Нині, за нашим клопотанням Округу припинила пере-

дачу „будинка Гаршина“ будь кому на житлову експлоатацію. В „будинок Гаршина“ мала перейти селянська лікарня, яка повинна перевести необхідний ремонт будинку.

Таблиця, поставлена Музеем, залишається, як залишався й догляд з боку Музея того будинка до того часу, коли за клопотанням Музея перед Наркомос'ом „будинок Гаршина“ прийнято під охорону „Краєвої Комісії для охорони пам'яток матеріальної культури“.

IV. Останнім етапом по перевірці пам'яток було с. Олександрівка. За попередньою нашою пропозицією до Олександрівського Сільбуду та до Олександрівської Сільради, в Олександрівці мав утворитися „Гурток по охороні пам'яток минулого“ на території Сільради. В нашій практиці ми широко почали провадити децентралізацію справи охорони пам'яток матеріальної культури на початку через запрошення до цієї роботи окремих осіб. Коли по Окрузі утворилася значна сітка таких представництв, ми переконавшись в тому, що справа охорони пам'яток від того тільки виграє, переходимо до спроби притягти до цієї роботи ширші кола селянської суспільності через утворення „Гуртків для охорони пам'яток минулого“. Перший такий „гурток“ утворено на території Олександрівської Сільради. На об'єднаному засіданні Президії Сільради, Сельбуда, ЛКСМ, представників кооперації після нашої доповіді був організований при Олександрівському сельбуді перший на Миколаївщині „Гурток по охороні пам'яток минулого“.

До 1923-го року недалеко с. Олександрівки стояв хрест 1782 року над могилою запорожця Василя Коношко, про який згадувалося по різних історичних виданнях: „Записки Одесского Общества Истории и Древности“, „Запорожье в остатках старины“ Д. І. Яворницького, „Киевская Старина“. У 1923-му році ми застали хрест розбитим й розтягнутим. Рештки хреста ми зібрали й перевезли до Миколаївського Музею, й, ось, перші організаційні збори Олександрівського „Гуртка для охорони пам'яток минулого“ ухвалили: поновити пам'ятник над могилою Коношко, для чого навіть кооперація зробила відповідні відрахування від прибутків, а президія Сільради передала для певної охорони поновляемого пам'ятника залізну ґратову огорожу, що була в розпорядженні Сільради. Крім того селяни позносили й передали до Музею два кам'яні молотки, різних давніх монет — 12, кам'яного божка, знайденого під час оранки. Самі по собі подарунки вже дали нам нові дані для минулого території Олександрівської Сільради. Ми залишили Олександрівку з певною надією, що її „гурток для охорони пам'яток минулого“ буде на Миколаївщині не одиноким.

Всі показані вище історичні пам'ятки Музей включив у низку об'єктів, які будуть одвідуватися екскурсіями виробленого Музеем, так званого „Буго-лиманського екскурсійного маршруту“: Миколаїв Богоявленський, Троїцьке, Кісляківка, Ефімівка, Олександрівка, Очаків, Ольвія Парутино Миколаїв.

Ф. Т. Каминський.

Пам'ятники матеріальної культури на Миколаївщині.

Матеріали в справі охорони їх.

(Кореспонденція)

Миколаївщина має чимало пам'яток матеріальної культури, що підлягають охороні, яко пам'ятники старовини і мистецтва.

Ці пам'ятники свідчать і досі про минуле історичне життя на Миколаївщині, починаючи від доби неоліту аж до наших часів. Зазначимо про де які з них.

Місцевість біля хутора „Ясна Поляна“ Миколаївського району — на правому березі р. Інгула проти північної частини с. Калинівки на землі с. Тернівки, де дослідями виявлено житло часів перехідних од неоліту до спишової доби. Для забезпечення майбутніх розкопів і дослідів слід цю невелику місцевість вилучити з користування селянства, що будує тут вже свої хаті, і налагодити охорону.

Далі, за останні часи де-не-де знову починають копати могили, шукати скарби, напр., у Володимирівському районі. Слід найголовніші могили, могильники взяти під охорону, здійснити декрет про облік та охорону пам'яток мистецтва, старовини, надіславши відповідні вказівки Округним конкомам, щоби ці останні під відповідальність голов сільрад заборонили на місцях розкопи, вибирання камнів з закладів могил, що вже було де-ніде, на жаль. Слід скласти археологічну мапу Миколаївщини і взагалі півдня України, визначивши могили, могильники, що мають величезне значіння, оголосивши такі місцевості археологічним заповідником з поширенням на них всіх заборон. За останні часи навіть на моїх вже очах чимало могил зникло зовсім, бо було їх розкопано, з'орано і тепер тих могил не знайти вже. Значної кількості могил, що зазначено на трьохверстовій мапі середини XIX віку — вже давно нема. Про них тільки згадують старі діди. Таких могил всього — розкопаних і не розкопаних на Миколаївщині мається біля 500, раніше було значно більше. Бажано було-б притягти дітей місцевих шкіл до охорони цих могил, як і місцеве вчителство.

Що до пам'яток матеріальної культури часів еліської колонізації, то, крім оголошення території Ольбії державним заповідником, бажано було-б взяти під охорону через місцеві органи Влади, через відповідних доглядачів такі ж городки-оселі тих саме часів: Еліський городок біля с. Чехутова (Дмитровки) Очаківського району в 1-й версті на південь од Горішньо-Аджигольського маяка, городок на березі Дніпрово-Бузького лиману між с. Сари-Камиші й Аджиголем пів верстви на захід од Бузького маяка; далі такі оселі еліські: в північно-східній частині острова Березаня на Чорному морі, в с. Бейкуші, на березі миса Сосицько-Березанського лиману біля хут. бувш. Андрієвського, де був на думку В. І. Гомкевича Одесос, в Чижиковській слобідці біля Очакова, в с. Іванівці (Воловому) біля с. Чертоватого, в с. Кателіні, на балці

Дереклівській, в с. Козирка Очаківського району, біля цвинтаря-кладовища с. Старої Богданівки Варварівського району, біля м. Миколаїва на горі від Інтернаціональної Набережної де був городок, у Комерційному порті недалеко від будинка Управління портом, в Спаському проти купалень, біля маяка «Дідова хата», біля с. Христофорівка Миколаївського району, на урочищі „Скелька“ між Лупаревою балкою й Олександрівкою та по інших місцях.

Без розкопів, дослідження цих городків годі думати про вивчення минулого життя на Миколаївщині, впливу Еліньської культури на місцевих тубольців. Чимало з Еліньських осель вже забудовано хатами, мури, фундаменти вже розібрано селянами, які так само тут шукають золота. Вивчення цих еліньських осель багато цікавого додасть до історії Ольбії, охорону цих осель, городків слід негайно налагодити.

З інших пам'яток матеріальної культури Миколаївщини, що вимагають негайної охорони, слід вказати на городок, замок Балакли-Балаклея, недалеко від гирла річки Чичакли (Чапчакли)-Чичаклея, де вона впадає в Південний Буг, в двох верстах на схід од села Покровського-Малашевича, в 1½ верстах од річки Бога на кручі по над річкою Чичакли з валами, ямами, воротами, кладовищем, мінами, фундаментами башти. Цей городок з кріпостою, баштою, валами і т. п. був заснований XV віку татарами і існував він до середини XVIII віку.

Це той самий замок-цитадель, що його Сарнецький в «Descriptio Poloniae» назвав «Balakleus», Бровенський в «Descriptio Tartariae» (вид 1595 року) «Carpacaleus» і Боплан по імені річки Чичакли «Czarczakly».

Через цю річку Чичаклею повз цитаделі Балакли йшов шлях з Дніпра—Саврані далі Березанською балкою до Очакова — так званий Кучманський шлях — його частина. Це єдиний монументальний матеріальний пам'ятник татарських часів на Миколаївщині, його слід взяти під сувору охорону.

З пам'яток турецьких на Миколаївщині слід згадати — турецький мечет, перероблений в 1789-му році у військовий собор-церкву. Од мечету зараз залишились мури, по три вікна на південь і північ, а з інших боків були прибудовані частини собору. Цей пам'ятник початку 18-го віку слід зберегти й в арендну угоду на церкву в Очакові слід внести вказівки на зберегання цієї частини мечету й при майбутніх переробках, ремонтах собору. Так само підлягає охороні мечет в с. Тернівці Миколаївського району, збудований колоністами мусульманами й згодом після 1803-го року перетворений в церкву.

Серед пам'яток міста Очакова підлягають охороні, крім мечету, переробленого в церкву, ще катакомби, міни, що були під площею турецької цитаделі (тепер майдан базару), пам'ятник-монумент герояві захоплення Кинбурна О. В. Суворову, що приймав активну участь в облозі Очакова, братська могила померлих і забитих під час штурму турецької кріпости Очакова 6-го

грудня ст. ст. 1788 року, будинок Судковських, де жив, працював Руфін Гаврилович Судковський — академик, відомий маляр (1850—1885), що змалював Дніпро-Бузький лиман, море, Очаків, Одесу та інші місцевості, залишивши після себе більше за 100 всяких картин, крім багатьох етюдів, ескізів, картин, недокінчених, невеликих, (його могила з бюстом на постаменті біля собору); музей імені Р. Г. Судковського в фамільному будинкові Судковських на базарному майдані, утворений його братом Олексом Гавриловичем Судковським і відкритий 1926 року для публіки, будинки, зв'язані з ім'ям відомого революціонера, що підняв повстання в листопаді місяці 1905 року в місті Севастополі в Чорноморській флоті, й якого тримали перед судом і судили в м. Очакові. На гауптвахті ми бачимо в Очакові на мармуровій дошці напис: „Здесь был заключен лейтенант Шмидт с 5-го по 10-е февраля 1906 года“. Будинок цей слід відремонтувати й утворити музей пам'яті П. П. Шмідта.

На будинкові клубу гарматчиків бачимо напис: „Здесь проходил суд над лейтенантом Шмидтом и его сподвижниками с 7 по 18-е февраля 1906 года“. Тепер цей клуб ім. П. П. Шмідта. До суда П. П. Шмідта тримали на першо-травневській, морській батареях тут же в Очакові. П. П. Шмідт, як відомо, був розстріляний на острові Березані ранком 6-го березня 1906 року. Місце розстрілу ще певно не визначено, так само, як і місце його поховання, принаймні ніхто з Очаківців мені цього напевне не міг сказати. Про це забули. Тіло П. П. Шмідта, як відомо, весною 1917 року під час революції було тут одкопано й перевезено через Очаків, Одесу в Севастопіль.

На острові Березані хтось почав будувати каплицю, але не докінчив і покинув. Цікаво, що на острові цього нема ніяких прикмет, монумента, меморіальної дошки, щоби нагадувати про П. П. Шмідта. Відповідні органи влади, істпарт, та інші науково-історичні організації повинні взятися, з'ясувати місце розстрілу П. П. Шмідта та його товаришів, увічнити їх пам'ять на острові Березані відповідною колоною, пам'ятною дошкою, а в м. Очакові — організацією музею імені П. П. Шмідта в помешканні колишньої гауптвахті.

У м. Вознесенському підлягають охороні: монумент — обеліск в пам'ять заснування „воєнних поселень“ по над Богом. Цей монумент — на розі Миколаївської, тепер ім. Леніна, й Озерної вулиць. Тепер на ньому вже нема дошки, таблиці з написом, а раніше була, де читали: „Военное поселение Бугской уланской дивизии, свое начало восприяло в лето от Р. Х. 1817 г. Декабря 24-го“.

Верстові „Милі“ — кам'яні верстові стовби пірамідальної форми (у Вознесенському, напр., біля триумфальних воріт 1837 року), що ставились скрізь на Миколаївщині після захоплення Очакова і до цього шляху з Ольвіополя на Вітовку, Кисляківку, а згодом з Херсону на Миколаїв далі на Одесу, з Миколаїва на Вознесенське і т. п. Милі ці ставились так само за часів „уланщини“ — військо-

вих осель по над Богом од с. Матвіївки (Червоного) Миколаївського району до Ольвіополя. В Миколаїві ці милі можна бачити по Херсонському шляху біля т. зв. Адміралтейського собору по Інгульському спуску, де стоїть їх дві, по шляху з Миколаїва за с. Соляними, біля с. Широкої балки і т. и.

В місті Миколаїві підлягають охороні такі пам'ятники: альтанка (вхід до яхт-клубу тепер), фонтан Спаський, вся Спаська балка, де колись був Потьомкінський палац, збудований 1790-го року; тут же мармурова колона на пристані з написом: «1879», де був зроблений невдалий замах 1879 року народовольцями-терористами Вітенбергом і Логовенком на життя Олександра II-го, коли він мав приїхати до міста Миколаїва; гауптвахта—тепер будинок пролетарського студентства і музей імені Верещагіна на Радянському майдані, збудований 1790-го року. Гранітовий надгробок біля т. зв. Адміралтейського собору над могилою фундатора, будівника м. Миколаїва Михайла Леонтьєвича Фалієва (16 листопаду 1792 року); Татарський мечет на Військовому базарі, збудований 1869 року. Молдаванка, раніше «літнє морське зібрання»—зараз «клуб морців ім. Леніна» на Набережній вулиці проти бульвару, яка була збудована 1790 року; Будинок родини Аркасів—тепер тут містяться Відділ міського господарства на розі Радянської та бувш. Адміральської вулиць, де жив, творив і помер український композитор, історик і етнограф Микола Миколайович Аркас, (народився 22-го грудня 1852 року, помер 13 березня 1909 року). Будинок цікавої архітектури, морського стилю, що цілком відповідає для розташування експонатів Миколаївського Історично-археологічного Музею, скупченого зараз в декількох кімнатах свого невеличкого помешкання на розі Великої та Малої Морських, такі визначні могили на давньому християнському цвинтарі: історика М. М. Аркаса—біля церкви, мавзолей з могилою Василя Назаровича Каразіна—фундатора Харківського Університету, сковородинця, що помер у Миколаїві 1842-го року 4-го листопаду, чимало братських могил. На новому Інтернаціональному цвинтарі є братські могили громадян міста, що загинули під час повстання на провесні 1918-го року проти окупантів австро-германців та інші могили окремих діячів і місце за міським муром в степу за шлагбаумом, де покарали на горло народовольців С. Вітенберга і Логовенка 1879-го року.

М. Д. Лагута.

Постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету и Ради Народніх Комісарів УСРР.

Про пам'ятники культури й природи.

На зміну декрету РНК УСРР з 3 квітня 1919 року «Про переведення історичних та мистецьких коштовностей під заряд Народнього Комісаріату Освіти» (Зб. Уз. 1919 р. № 34 арт. 395) та

постанови РНК УСРР з 31 травня 1924 р. «Про охорону стародавньої грецької колонії Ольвії» (Зб. Уз. УСРР 1924 р. № 11, арт. 113) і на скасування декрету РНК УСРР з 11 березня 1921 року «Про купівлю для державних музеїв у приватних осіб музейних вартостей» (Зб. Уз. УСРР 1921 р., № 4 арт. 125), арт. 3 постанови РНК УСРР з 13 вересня 1921 року «Про охорону залишків старо-грецького міста «Ольвії» (Зб. Уз. УСРР 1921 р. № 17, арт. 512), постанови РНК УСРР з 24 жовтня 1922 р. «Про заходи припинення вивозу закордон речей музейного значіння» (Зб. Уз. УСРР 1922 р. № 45 арт. 657), постанови РНК УСРР з 26-го грудня 1922 р. «Про музейні коштовності» (Зб. Уз. УСРР 1922 р. № 56 арт. 725) і арт. 676 Кодексу Законів про Народню Освіту УСРР (Зб. Уз. УСРР 1922 р., № 19 арт. 729),—Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет і Рада Народніх Комісарів УСРР постановили затвердити нижченаведене положення про пам'ятники культури і природи.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПАМ'ЯТНИКИ КУЛЬТУРИ Й ПРИРОДИ.

1. Про органи, що видають пам'ятниками культури й природи.

1. Пам'ятники культури і природи, що мають наукове історичне або мистецьке значіння, є в загальному віданні Народнього комісаріату освіти УСРР (по Управлінню науковими установами) і його місцевих органів.

2. На Народній Комісаріат Освіти УСРР стосовно пам'ятників культури і природи покладається:

а) розробляти відповідні законопроекти і подавати їх встановленням порядком на затвердження законодавчим установам;

б) вживати заходів до зосередження пам'ятників культури і природи України на території УСРР і допомагати Народньому Комісаріатові АМСРР у справі зосередження пам'ятників культури і природи Молдавії на території АМСРР;

в) організовувати експедиції для обслідування пам'ятників культури і природи;

г) організовувати науково-археологічні розкопки, а також видавати дозволи на провадження їх;

д) доглядати, як утримують пам'ятники культури й природи державні установи, громадські організації та приватні особи і, в разі недодержання встановлених правил зберігання пам'ятників, вживати потрібних заходів до усунення викритих занедбань;

е) реєструвати пам'ятники культури і природи всеукраїнського значіння, організувати реєстрацію пам'ятників місцевого значіння й керувати нею;

ж) складати плани наукового обслідування й вивчення пам'ятників і обізнання з пам'ятниками та їхнім значінням для широких працюючих мас;

з) розподіляти пам'ятники по категоріях;

и) видавати в належних випадках дозволи на переміщення, продаж і набуття пам'яток;

й) інструктувати підвідомчі органи у справі охорони пам'яток;

к) вживати заходів до ремонту й реставрації пам'яток;

л) доглядати за додержанням встановлених правил у справах торгівлі антикварно-мистецькими речами і взагалі пам'ятниками культури і природи.

3. Для допомоги Народньому Комісаріатові освіти УСРР і його місцевим органам у здійсненні покладених на них завдань дотично пам'яток культури і природи при Народньому комісаріатові освіти УСРР засновується Український Комітет охорони пам'яток культури і Український Комітет охорони пам'яток природи.

Зазначені Комітети діють на підставі особливих про них положень, що їх затверджує Рада народніх комісарів УСРР.

4. Відання пам'ятниками культури і природи місцевого значіння, а також допомогу що до охорони пам'яток культури і природи всеукраїнського значіння покладається: в АМСРР—на Народній Комісаріат освіти АМСРР і його місцеві органи, а в округах—на округові виконавчі комітети по інспектурах народньої освіти й підвідомчі їм органи, а також—на районні виконавчі комітети.

2. Про реєстрацію пам'яток культури й природи.

5. Пам'ятники культури і природи історичного або мистецького значіння розподіляються на такі, що мають республіканське і місцеве значіння.

6. Пам'ятниками культури і природи всеукраїнського або всемолдавського значіння є ті з них, що віднесені до числа таких на підставі особливих постанов Ради Народніх Комісарів УСРР на подання Народнього Комісаріату освіти УСРР і постанови Ради Народніх Комісарів АМСРР, або що ними вже безпосередньо відають зазначені Народні Комісаріати освіти, і які визнані ними за такі, що мають всеукраїнське або всемолдавське значіння.

7. Залічення тих чи інших речей до числа пам'яток культури і природи, що мають місцеве значіння провадиться за постановою: в АМСРР—Народнього комісаріату освіти АМСРР, в округах—за постановою округових виконавчих комітетів, відповідно до інструкції Народнього комісаріата освіти УСРР.

8. Усі пам'ятники культури і природи, що є на території УСРР і мають наукове історичне або мистецьке значіння, підлягають реєстрації.

а) в Народнім комісаріаті освіти УСРР—пам'ятники республіканського значіння і

б) в місцевих органах Народнього комісаріату освіти УСРР—пам'ятники місцевого значіння.

9. Установи, організації і приватні особи, в чийм віданні є пам'ятники культури і природи, що мають наукове історичне або мистецьке значіння, не зареєстровані перед виданням цієї постанови, повинні зареєструвати їх в органах Народнього комісаріату освіти порядком і в реченці, встановлені в інструкції останнього. В інструкції належить завбачати, по можливості, точний перелік пам'яток культури і природи, що підлягають реєстрації.

3. Про охорону пам'яток культури й природи, що мають наукове історичне або мистецьке значіння.

10. Загальний догляд над зберіганням пам'яток культури і природи покладається на Народні комісаріати освіти УСРР і АМСРР та їхні місцеві органи. Без попереднього відому зазначених органів володілці вказаних пам'яток не можуть переміщувати і взагалі передавати їх один одному.

11. Вивіз закордон пам'яток культури й природи без дозволу Народнього комісаріату освіти УСРР не допускається.

12. Знищувати, переробляти і взагалі змінювати зовнішній вигляд і нормальний стан пам'яток культури і природи без дозволу Народніх комісаріатів освіти УСРР і АМСРР та їхніх місцевих органів забороняється.

13. Народнім комісаріатам освіти УСРР і АМСРР за належністю, а також їхнім місцевим органам і установам надається право:

а) переважно набувати пам'ятники культури й природи, коли їх продають приватні особи і організації;

б) користуватися з зазначених пам'яток за порозумінням з їхніми володільцями для освітньо-наукової мети;

в) реквізувати зазначені пам'ятники у приватних осіб та організацій по одержанні на те попереднього в кожному окремому випадку дозволу Української Економічної Ради, а в АМСРР—Центрального Виконавчого Комітету АМСРР і додержуючи правил, установлених у додатку до арт. 69 і 70 Цивільного Кодексу УСРР.

14. Розкопки археологічних пам'яток (курганів, городищ, стоянок, могильників і ин. можна провадити тільки по одержанні на те попереднього дозволу Народнього комісаріату освіти УСРР або АМСРР за належністю.

15. Усі знайдені скарби й знахідки речей наукового історичного й мистецького значіння підлягають, як загальне правило, передачі у найближчі до місця їхнього знайдення музеї, що є у віданні Народнього комісаріату освіти УСРР і його місцевих органів і Народнього комісаріату освіти АМСРР. У виключних випадках Народнім комісаріатам освіти УСРР і АМСРР надається право видавати винагороду за знайдені скарби або знахідки.

16. Під час ліквідації державних музеїв усі музейні речі дістають призначення згідно з указівками Народніх комісаріатів освіти УСРР за належністю.

4. Про особливі типи пам'ятників культури й природи.

17. Пам'ятники культури й природи, що мають особливо цінне наукове історичне або мистецьке значіння, а також сади й парки наукового та історично-мистецького значіння за постановою Ради Народніх Комісарів УСРР, а в АМСРР за постановою Центрального Виконавчого Комітету АМСРР можна проголошувати за заповідники, що управляються на підставі особливих про кожний з них положень.

18. Пам'ятниками культури, що мають наукове, історичне або мистецьке значіння і входять до складу єдиного державного архівного фонду, видають Центральне Архівне Управління УСРР та його місцеві органи на підставі особливого положення.

5. Про кошти на утримання пам'ятників культури й природи.

19. Пам'ятники культури й природи, що ними безпосередньо видають державні установи утримуються:

а) пам'ятники загально-республіканського значіння—по державному бюджету УСРР;

б) пам'ятники всемодавського значіння—по бюджету АМСРР;

в) пам'ятники місцевого значіння—по бюджету місцевих виконавчих комітетів за належністю.

Увага: В кошторисі Народнього Комісаріату освіти УСРР можна провадити видачу субсидій місцевим органам влади на охорону пам'ятників місцевого значіння, а також на видачу допомог приватним володільцям, що не мають коштів на охорону пам'ятників, якими вони видають.

20. Народнім комісаріатам освіти УСРР і АМСРР, для поповнення коштів, що є в їхньому розпорядженні на утримання пам'ятників культури і природи, надається право експлуатувати заповідники й інші пам'ятники, що ними вони безпосередньо видають, направляючи вторговані від експлоатації суми на спеціальні засоби, відповідно до постанови Ради Народніх Комісарів УСРР з 12-го лютого 1924 р. «Про спеціальні засоби для наукових і науково-мистецьких установ УСРР» (Зб. Уз. УСРР 1922 р.).

21. Продавати із заповідника і державних музеїв речі, що мають наукове історичне або мистецьке значіння, можна виключно з дозволу Народніх Комісаріатів Освіти або АМСРР за належністю.

Харків, 16 червня 1926 р.

Голова Всеукраїнського Центрального

Виконавчого Комітету *Г. Петровський.*

Голова Ради Народніх Комісарів УСРР *В. Чубар.*

Секретар Всеукраїнського Центрального

Виконавчого Комітету *А. Буценко.*

„Вісти ВУЦВК“ 2-VII 1926 р. Ч. 148. (1736).

Проект положення про Одеську Краєву Комісію для охорони пам'яток матеріальної культури та природи.

§ 1. Одеська Краєва Комісія для охорони пам'яток матеріальної культури та природи є науково-консультативний орган при Краєвому Інспекторстві для охорони і складається з представників зацікавлених державних установ краю, партійних, професійних та наукових організацій.

Склад Комісії доводиться до відому Укр. Комітету Охорони.

§ 2. Одеська Краєва Комісія зноситься з Українським Комітетом Охорони пам'яток матеріальної культури та природи через Краєвого Інспектора.

§ 3. Район діяльності Одеської Комісії — Степова Україна в межах округ: Одеської, Миколаївської, Маріупільської, Зінов'євської, Херсонської, Першотравенської, Криворізької, Мелітопільської. Упрнаукою можуть бути внесені зміни в розподіл території діяльності Одеської Комісії.

§ 4. Функціями Одеської Краєвої Комісії є: 1) реєстрація пам'ятників мат. культури та природи, 2) пропозиції, у згоді з встановленим законом про охорону, засобів охорони цих пам'ятників, 3) складання пропозицій що до грошових витрат на справи охорони пам'ятників, 4) вирішення питань про ремонт та реставрацію пам'ятників місцевого значіння і представлення висновків з приводу цього ж до Укр. Комітету Охорони для пам'ятн. Республіканського або Всесоюзного значіння, 5) складання висновків що до дозволу зруйнувати або перебудувати пам'ятники, 6) затвердження складу округових комісій.

§ 5. Контроль діяльності округових органів в галузі охорони пам'ятників.

§ 6. Висновки для категоризації пам'ятн. мат. культури та природи.

§ 7. Складання висновків та консультацій по всіх запитаннях Укр. Комітету та округних органів в галузі охорони, 9) вживання засобів що до популяризації охорони пам. мат. культури та природи серед широких кол населення, 10) висновки з приводу спірних питань в галузі охорони, що виникають серед округних органів.

§ 8. Комісія має печатку з відповідним написом.

Затверджено Президією Упрнауки
31 липня 1926 р. (прот. № 25 § 6).

Інструкція про порядок відання та работ між інспектурою по охороні пам'яток культури Упрнауки НКО та Археологічним Комітетом Української Академії Наук.

1. Охорона пам'яток культури, що покладена, як державний обов'язок на НКО по Укрнауці (Постанова ВУЦВК з 16/VI — 1926 р.) повинна виконуватися відповідними органами Упрнауки

Укр. Комітетом охорони пам'яток культури та Інспектурою (при Укрнауці та Краєвою).

2. За нормальне та своєчасне переведення охорони пам'яток культури відповідає Інспектура Укрнауки та Краєві Інспектори. Український Комітет охорони пам'яток культури — є науково-дорадчий орган при Укрнауці по охороні. Краєві комісії по охороні мають дорадче значіння при Краєвих Інспекторах.

3. Археологічний Комітет УАН не провадить безпосередньої адміністративної роботи по охороні пам'яток культури, виконуючи в цих справах лише вищі науково-консультаційні функції. У безпосередньому віданні ВУАК'а залишається керування науково-дослідною роботою в галузі вивчення пам'яток матеріальної культури в межах УСРР.

4. Тому всі розпорядження, офіційні зносини та листування по охороні пам'яток матеріальної культури переходяться через Інспектуру. Всі дозволи чи заборони на право археологічних розкопів, обмірів, розчистки, реставрації та ремонту пам'яток культури видає НКО по Укрнауці за науковим висновком ВУАК'а. Всі відчити за пророблені дослідження по виданих дозволах подаються до Укрнауки і нею надсилаються на розгляд ВУАК'а, де і переходяться в архіві ВУАК'у. Всі заяви про надання дозволу на переведення археологічних розкопів, обмірів, розчистки, реставрації то-що пам'яток матеріальної культури, куди-б їх не подавалося, повинні надсилатися на висновок ВУАК'у і з цим висновком ВУАК надсилає їх на розпорядження Укрнауки; потім ці заяви з копією розпорядження Укрнаука повертає до переходу в архіві ВУАК'у.

5. Як загальне правило встановлюється такі щорічні терміни розглядання справ: подавання заяв — до 1 січня кожного року; розгляд їх ВУАК'ом до 1 березня того-ж року; розпорядження Укрнаука до 1 травня того-ж року.

6. Ця інструкція стає обов'язковою для Інспектур Укрнауки, ВУАК'а, всіх музеїв НКО та відповідних науково-дослідних кафедр з 1 жовтня 1926 року.

Заст. Наркома Освіти — *Ряппо*.

Зав. Музейною Секцією Укрнауки — *Дубровський*.
Секретар — *Кустанович*.

№ 315
тир. — 50.

Затверджено Президією Укрнауки
24 грудня 1926 р. (прот. № 46 § 12).

Інструкція про утворення мережі кореспондентів по охороні пам'яток культури й природи.

§ 1. З метою включення в єдиний план роботи по охороні пам'яток культури й природи ініціативи, допомоги та знань окремих громадян УСРР, що цікавляться справою охорони та бажають допомогти їй, визнається за потрібне тим громадянам, що активно

допомагають справі охорони пам'яток культури й природи, давати звання Кореспондентів Укркомітетів по охороні пам'яток культури й природи.

§ 2. Звання Кореспондента Українського Комітету охорони пам'яток культури й Укркомітету охорони природи надається цими Комітетами за пропозицією Краєвого Інспектора по охороні.

§ 3. Як загальне правило, допомога Кореспондента по охороні є добровільна і постійною зарплатнею не оплачується. У випадку особливо цінних робіт мається на меті преміювати такі роботи.

§ 4. Ніяких адміністративних обов'язків Кореспондент не має і таких завдань на нього не покладається, але за його згодою він може виконувати окремі доручення Укркомітетів по охороні чи Краєвих Інспекторів по охороні.

§ 5. Діяльність Кореспондентів може складатися з таких праць:

а) надсилання до краєвих інспекторів чи Укркомітетів по охороні кореспонденції, що до охорони пам'яток культури та природи;

б) популяризація справи охорони пам'яток культури й природи серед людности УСРР шляхом лекцій, доповідей, організації гуртків „Друзів охорони пам'яток культури й природи“ й інш.

в) вивчення та описання місцевостей та об'єктів, що підлягають охороні.

§ 6. Кореспондентам, що ведуть постійну, зазначену в § 5 роботу по охороні пам'яток культури й природи, Укр. Комітет Охорони пам'яток культури чи Укр. Комітет охорони природи видає посвідчення в тому, що ця особа є Кореспондент по охороні пам'яток культури й природи.

Затверджено Президією Укрнауки
24 Грудня 1926 року (прот. № 46 § 11).

Інструкція про організацію округових і місцевих комісій по охороні пам'яток культури та природи.

§ 1. *Мета Комісії.* З метою сприяння роботі органів Укрнауки НКО УСРР (Український Комітет охорони пам'яток культури, Український Комітет охорони природи та Краєві Інспектури) по охороні пам'яток культури й природи в округових містах можуть бути утворені округові комісії по охороні пам'яток культури й природи, а в інших місцях — місцеві комісії по охороні пам'яток культури й природи.

§ 2. *Порядок організації комісій.* Округові та місцеві комісії по охороні пам'яток культури та природи заснуються за постановою Окрвиконкому на пропозицію Краєвого Інспектора Укрнауки по охороні пам'яток культури й природи.

Краєвий Інспектор повідомляє Укрнауку про заснування Комісії та їх персональний склад.

§ 3. *Склад комісій.* В склад округових та місцевих комісій входять представники округових чи місцевих установ, що заці-

кавлені в роботі по охороні пам'яток культури й природи, представники від місцевих наукових установ та організацій та персонально запрошені до участі в роботах комісії вчені - спеціалісти по різних галузях природознавства та історії матеріальної культури.

§ 4. На чолі комісії стоїть президія її в складі: голови, заступника голови та секретаря, яких обирає загальне зібрання комісії на рік та затверджує місцевий ВиконКом в погодженні з Краєвим Інспектором.

§ 5. *Права та обов'язки округових та місцевих комісій.* Ніяких адміністративно-розпорядчих прав округові та місцеві Комісії по охороні пам'яток культури й природи не мають. Вони є лише науково-консультаційні та дорадчі місцеві органи краєвої інспектури по охороні пам'яток культури й природи. Діяльність округових та місцевих комісій по охороні складається з таких робіт:

а) заслухання доповідей про стан справи охорони пам'яток та про окремі пам'ятки, обговорення цих справ, ухвала побажань з цього приводу;

б) складання висновків по питанням охорони місцевих пам'яток на пропозицію краєвого інспектора;

в) складання реєстрів пам'яток та описаннів окремих пам'яток для надсилки їх краєвому інспекторові;

г) складання пропозицій у згоді з діючим законодавством, що до охорони пам'яток культури й природи.

§ 6. *Район діяльності.* Район діяльності округової комісії по охороні пам'яток культури й природи є територія даної округи; місцевої ж комісії — територія, що встановлюється для неї за вказівками Краєвого Інспектора по охороні пам'яток.

§ 7. *Порядок робіт округової та місцевих комісій.* Округові та місцеві комісії по охороні пам'яток культури та природи окремого апарату, штату то що для переведення своєї роботи не мають, користуються для цього апаратом виконкомів чи окрінспектур наросвіти за їх згодою; все листування надсилають до краєвого інспектора по охороні пам'яток культури й природи.

Н. К. О. Упрнаука.

Форма Одеської Краєвої Комісії для охорони пам'яток мат. культури та природи.

Анкета №...

для збирання відомостей про пам'ятники матеріальної культури та природи, що підлягають охороні.

1. Установа (або особа), що подає відомості та її точна адреса.
2. Місцевість пам'ятників матеріальної культури та природи, про які подаються відомості (округа, район, село й т. инш.)

3. Форма самої анкети:

№№ по ч.	Назва пам'ятника (будинок, могила, городище, заповідник, дерево і т. инш.) і місце його перебування.	Короткий опис пам'ятника, при змозі-фотографія.	Мотивування, чому даний пам'ятник заслуговує охорони.	Що потрібно зробити для охорони цього пам'ятника.

Підпис і адреса особи, що подає відомості.

У. С. Р. Р.
Народний Комісаріят
Освіти

Проект Упрнауки.

5/II—1927 р.

7311/оп 16.

Про реєстраційні картки.

Картки розміром 1/8 арк. мають бути трьох категорій: археологічні, архітектурні і меморіальні.

В лівому горішньому куті зазначатимуться чергові реєстраційні номери Укрнауки, в правому горішньому куті картки — черга справи Краєвої Інспектури.

№	КАТЕГОРІЯ	№ справи
		Інспектури
1.	Назва археологічної пам'ятки	
2.	Місце знаходження (крім адреси зазначається природне розташування)	
3.	Кількість, розміри, матеріал	
4.	Сучасний стан пам'ятки	
5.	На чийм ґрунті вона знаходиться	
6.	Яка форма охорони потребується	
7.	Опис, розміри, фотографія	

№	КАТЕГОРІЯ	№ справи
		Інспектури
1.	Назва будови	
2.	Місце знаходження (крім адреси зазначається природне розташування)	
3.	Дата побудови, майстер і стиль	
4.	Сучасний стан будови	
5.	Яка форма охорони потребується	
6.	Матеріал будови	
7.	Для якої потреби і в чому завідуванні будова знаходиться	
8.	Фотографія, опис і розміри будови	

№ КАТЕГОРІЯ № справи
 Інспектури

1. Назва пам'ятки
2. Місце знаходження (крім адреси зазначається й природне розташування)
3. З ім'ям якого діяча або події зв'язана й як саме
4. Дата побудовання, майстер й стиль
5. Матеріал і техніка
6. На чий ґрунті й у чий розпорядженні зараз пам'ятка
7. Фотографія, опис і розмір пам'ятки

Список № 1¹⁾

пам'ятників матеріальної культури по Одеській Окрузі, поданий Одеською Краєвою Комісією на затвердження Укрнауки.

Пам'ятники матеріальної культури м. Одеси.

1. Будинок Нар. Больниці по вул. Пастера. Проект архітектора Тома-де Томона. Збудований 1807—1821 р.
2. Будинок Музею по вул. Короленко 5 (Наришкинський палац). Збудований на початку минулого сторіччя.
3. Будинок бувш. градоначальника по вул. Леніна. Проект архітектора Мельнікова А. П. Збудований 1827—1828 р.
4. Будинок бувш. Биржи по бульвару Фельдмана, зараз будинок Окрвиконкому. Збудований в 1830 р. архітектором Боффо Фр. К.
5. Бувш. Палац Командвійськими, зараз „Палац Морця“ по бульвару Фельдмана. Збудований 1830 р. архітектором Боффо Фр. К.
6. Будинок бувш. «Присутственных мест» і бувш. Петербурзької гостинниці, бульвар Фельдмана. Проект архітектора Мельнікова А. П. Збудований в 1826 р.
7. Сходці від бульвару Фельдмана до моря. Збудовані 1837—1842 р. Проект Боффо Фр. К.
8. Бувш. Палац Воронцовський, Бульвар Фельдмана. Збудований 1826—29 р. архітектором Боффо Фр. К.
9. Колонада в саді бувш. Воронцовського палацу. Збудована в 1827 р. в пам'ять порто-франко.
10. Аркада з баштами в парку ім. Шевченка. Збудована на початку минулого сторіччя.
11. Башта з годинником в порту. Збудована в 1848 р.
12. Башта Старого Базару. Збудована в 1833 р.

¹⁾ Список складений на підставі матеріалів, поданих проф. М. В. Замечком та вказівок О. М. Дерibasа, О. Д. Зейлігера проф., Ц. С. Емського-Могилевського художн., А. А. Рябініна, Ф. Е. Кюнера та інших членів Комісії.

13. Пакгауз біля Карантинного спуску. Збудований в 1823 р.
14. Сабанські казарми. Збудовані в 1827 р.
15. Будинок по Тираспільській вул. № 4. Проект архітектора Торичелли Г. П. 1834 р.
16. Покровська церква. Проект Шмидта. Збудована 1813—1822 р., дзвіниці 1860-х років.
17. Михайлівська церква бувш. Михайлівського монастиря. Проект архітектора Торичелли Г. П. 1828—1836. (дзвіниця нова)
18. Петропавлівська церква. Збудована 1828—1839 р.р.
19. Маяк на Великому Фонтані. Збудований інженером Гайою В. в 1815—1827 р.р.
20. Успенська церква в бувш. Успенськ. монастирі на Великому Фонтані. Збудована в 1814—1825 р.
21. Церква біля так званого «Живородного джерела», там же на Великому Фонтані. Збудована 1826—1834 р.
22. Будинок Музею по Пушкінській вул. № 9. Бувш. Палац Потоцьких початк. 19-го стор.
23. Будинок, де жив А. С. Пушкін. Збудований в 1821 р.
24. Будинок Істпарту. Майдан Комуни. Проект архітектора Торичелли Г. П. в 1841 р.
25. Пам'ятник Рішельє по Бульвару Фельдмана. Проект скульпт. Мартоса П. і архітектора Мельнікова А. Збудований 1827—1828 р.
26. Пам'ятник Воронцову, площа Червоної Армії. Проект Бругеера, збудов. в 1863 р.
27. Селище «Усатово». Городище і некропіль палеометалевої доби.
28. Ощадки фортеці «Хаджибей» біля Хаджибейського ліману м. Одеси. Старовинна турецька фортеця, досить вже поруйнована.

Список № 2.

29. Бувш. літній «палац Розумовського» Балківська вул. 54. Збудований на початку 19-го сторіччя.
30. Будинок в Червоному завулку № 12 (місце зібрання грецьких гетеристів). Початок 19-го сторіччя.
31. Будинок, де був Рішельєвський лицей в 1817 р., вул. Ласалю. Початок 19 сторіччя.
32. Флігель будинку по вул. Ласалю № 16, де жив Міцкевич в 1825 році. Початок 19-го сторіччя.
33. Будинок біля Строгонова мосту з баштами¹⁾. Там жив Желябов.
34. Стовпи «Порто-Франко» початку 19-го сторіччя.
35. Охоронні казарми по Старо-Порто-Франківській вул. Початок 19-го сторіччя.
36. Бувш. тюрма для політичних—казарма № 5¹⁾ по вул. Островідова. Початок 19 сторіччя.

¹⁾ Пам'ятник революц. значіння.

37. Католицька церква романського стилю по вул. Карла Маркса. Нештукатурена з початку 19-го сторіччя.

38. Будинки т. зв. «Пале-Рояль». Початок 19 сторіччя.

39. Дача бувш. Рено по Пролетарському Бульвару. Початок 19-го сторіччя.

40. Підземий хід, будований Тотлебенем, середини 19-го сторіччя.

41. Будинки бувш. «Нової Біржи» 2-ой половини 19-го сторіччя.

42. Каланча Пожежної частини Бульварного Району середини 19-го сторіччя.

43. Будинки по вул. Ласточкина № 2. Бувш. палац кн. Гагаріна збудов. 1850 р.

Список № 1¹⁾

пам'ятників матеріальної культури по Херсонській окрузі, що підлягають охороні, поданий Одеською Красною Комісією на затвердження Упрнауки.

Херсонська округа.

М. Херсон: 1. Катерининський собор бувш. військовий (пригород Херсону), збудований одним з перших в Херсоні. Є картина Боровиковського і інша старовина. 2. Вали, фортеці та будівлі—ощадки Херсонської фортеці: вали, брами, льох і т. інш.

Херсонщина. с. Понятівка: 1. Городище на правому березі Дніпра понад р. Вінгулкою (доплив Дніпра), площа 2 дес. 2. Городище греко-римської доби.

Село Тягинки: 1. Городище на острові Дніпра проти с. Тягинки, площа 17 дес. При розкопках в 1914 р. виявлено татарське селище, є вказівки на ошадки стародавн. часів.

Село Козацьке: 1. Городище на правому березі Дніпра (бувш. земля кн. Трубецького) при селі Козацьке. Площа 7¹/₂ дес., греко-римської доби. В 1909 р. В. Гошкевич провадив розкопки, які не закінчені.

Колонія Старошвецька: 1. Городище на правому березі Дніпра, площа 2 дес., греко-римськ. доби, має значіння для дослідження культури наших степів за часи греко-римськ. доби.

Бізюків монастир: 1. Городище на правому березі Дніпра біля Бізюкова монастиря, греко-римської доби.

Село Консулівка: 1. Городище на правому березі Дніпра біля бувш. економії Агаркова—Кам'янська Запорізька Січ. Має значіння для дослідження укр. культури. 2. Городище на правому березі Дніпра біля бувш. економії Агаркова, площа 2²/₃ дес., греко-римської доби. Має велике значіння для дослідження культур наших степів за часи греко-римської доби.

1) Список складено на підставі матеріалів, поданих В. І. Гошкевичем, А. В. Добровольським і І. В. Фабриціус.

Село Саблуківка: 1. Городище на правому березі Дніпра при с. Саблуківці, площа 10 дес., греко-римськ. доби. 2. Городище на правому березі Дніпра біля хут. бувш. Яковлевих площа—7 десятин, греко-римської доби.

Село Гаврилівка: 1. Городище на правому березі Дніпра біля с. Гаврилівки, площа 22¹/₃ дес., греко-римської доби.

Село Золота Балка: 1. Городище на правому березі Дніпра, на ньому розташовано с. Золота Балка.

Село Любимовка: 1. Городище на лівому березі Дніпра біля села Любимовки, площа 2²/₃ дес., греко-римської доби.

Біля м. Бериславу: 1. Селище та дві могили на його площі на правому березі Дніпра у 2-х клм. на південь від міста Бериславу. В ньому був знайдений клад бронзових речей: серпи, сокири та 23 клгр. бронзи в кавалках, ці могили повинні бути цвинтарем цього селища скито-грецької доби.

Село Отбедо-Васильєвка: 1. Селище на правому березі М. Інгулу, проти мосту з с. Отбедо-Васил. площа 1 дес., греко-римської доби. Має значіння для дослідження землеробськ. селищ.

Село Кондаково: 1. Селище на лівому березі М. Інгулу в 1,5 клм. на південь від с. Кондаково. Площа 5 дес. Знайдено кераміку 3—4 в. н. е. римського типу. 2. Селище на півден.—схід від попереднього селища, зараз же поруч починається це селище, площа 5 дес., той-ж доби.

Село Н.-Васильєвка: 1. Селище на правому березі М. Інгулу на південному сході проти села Н. Васильєвка, площа 4 дес. той-ж доби.

Село Романо-Булгаково: 1. Селище на лівому березі М. Інгулу проти с. Романо-Булгаково на південний-схід від нього, площа 3 дес., той-ж доби.

Село Тарасівка: 1. Селище на лівому березі М. Інгулу в 1 клм. на схід від села Тарасівки (Лізаветівки). Площа 2 дес. 2. Селище на лівій березі М. Інгулу проти хут. Бойко. Площа 3 дес., той-ж доби.

Село Галаганівка: 1. Селище на лівому березі М. Інгулу на півд. схід від с. Галаганівки між балками „Півнева та Вовча“. Площа 5 дес., той-ж доби.

Село Гречанівка: 1. Селище на правому березі М. Інгулу в 1¹/₂ км. на захід від села Гречанівки, площа 10 дес., той-ж доби.

Село Євгенівка. 1. Селище на лівому березі М. Інгулу на площі, де розташована с. Євгенівка, знаходиться посел. грецько-римськ. та типу „полей погреб. урн“.

Село Ново-Васильєвка: 1. Селище на лівому березі М. Інгулу на виноградниках с. Ново-Вас.—землеробське селище.

Село—Білозірка (бувш. Скадовського, Глинище—городище) див. „Труди VIII Арх. з'їзду“.

Біля Херсону: 1. Городище—Потьомкінський острів проти Херсону.

Біля о. Тендри: 1. Знахідки фрагментів грецького посуду на острові „Бабій“ в Ягорлицькій затоці.

Тендра: 1. Острів Тендра—грецька культура.
Село Основа: 1. Селище—лівий беріг Дніпра біля с. Основа, некропіль (не виявлений).
М. Берислав: 1. Запорізька церква, старовинна дерев'яна, в м. Бериславі.
Городище на правім березі М. Інгулу біля с. Роксандрівка, греко-римськ. культура.
Печери на правому березі М. Інгулу біля с. Фалівки не дослідж.
Січ Олішківська.

Список № 1.

пам'ятників матеріальної культури по Миколаївській окрузі, поданий Одеською Краєвою Комісією на затвердження Упрнауки.

Миколаївська Округа.

а) *Миколаїв*. 1. Миколаївська гауптвахта, (тепер Музей ім. Верещагіна). Збудована при Потьомкіні р. 1790. 2. Адміралтейський Собор. Збудований 1794 р. Фалєєвим. 3. Будинок Аркаса на розі Радянської та Адміралт. вул. Будинок цікавої архітектури етнографа і історика Аркаса М. М. 4. „Красные ряды“ з колонадою. Збудовані до 1835 р. 5. Спаське Адміралтейство (ощадки). Існувало з початку Миколаїва. 6. Ощадки міських мурів Миколаїва між Інгулом та Богом. 7. Монумент Грейгові. Збудований в 1873 році. 8. Мавзолей В. Н. Каразіна фундатора Харківського Університету вмерл. р. 1872. 9. Бувше „Девичье училище для дочерей нижн. морек. чинов“. Збудовано в 1829 р. в готичному стилі. 10. Татарський мечет на Військовому базарі, збудований 1869 р.

б) *Очаків*. 1. Каплиця на базарн. майдані. Перебудована з грецької церкви в турецьк. кріпості, де молилися полонені християни. 2. Будинок Академіка Р. Г. Судковського з його малюнками відомого мариніста (1850—1885). 3. Гауптвахта (тепер клуб імені Шмідта)—Місце заключення лейтенанта Шмідта. 4. О. Березань (острів) давня елінська колонія. 5. Монумент Суворова—праця Едвардса. 6. Ощадки турецької кріпости—наслідок перебування турок з 15 сторіччя.

М. *Вознесенське*. 1. Триумфальні ворота на Петроградській вулиці, збудовані 1837 р. на честь перемоги над угорською революцією. 2. Монумент в „Память Военных Поселений“. Збудований в 1817 р. 3. Міська ратуша з пожежною баштою збудовано при кінці 18-го сторіччя. 4. Два палаци двохповерхові Миколи І-го, збудов. у 1-й полов. 19-го стор.

д) *Територія Миколаївщини взагалі*. 1. Територія давньої Ольбії. Значна грецька колонія з 7-го стор. до Р. Хр. 2. Некропіль під Миколаївом елінський, виявлений Камінським Ф. Т. в 1925 р. 3. Некропіль в с. Богдановці давнеселінський. 4. Ощадки елінського городка та некрополя біля с. Чехутова давнеселінський.

5. Городок Балаклея біля села Покровського-татарська кріпость XV стор. 6. Городок біля с. Сари-Каміші елінська оселя, а потім, може, італійська. 7. Селянів ріг біля села Олександрівки—запорізький городок. 8. Руська коса біля села Троїцького—табор Маєпи та Карла XII-го. 9. Городище біля с. Тернівки на правому березі Інгулу, старовинна культурна оселя. 10. Рештки редути в с. Троїцькому—цікова українська старовина 18-го стор. 11. Запорізьке кладовище й церква в с. Кисляківці—українська старовина 18-го стор. 12. Будинок В. М. Гаршина в с. Єфімівці 80-го р. 19-го стор. 13. Могила запорожця В. Коношко 18-го сторіччя.

Список № 1¹⁾

пам'ятників матеріальної культури по Зинов'ївській окрузі, поданий Одеською Краєвою Комісією на затвердження Упрнауки.

Зинов'ївщина: *Зинов'ївське*. 1. Фортеця „св. Єлисавети“. Ощадки фортеці часів Єлисавети 1754 р.: вали, де-що з будівель.

Зинов'ївська округа: 1. Некропіль біля ст. Знаменка (Чорний ліс). Ощадки якоїсь примитивної культури—недосліджені. 2. Стоянка біля с. Коротяки. Ощадки якоїсь примитивної культури—недосліджені. 3. Стоянка біля с. Олексіївки, (8 верст. від Бобринця). Ощадки якоїсь примитивної культури—недосліджені. 4. Стоянка біля с. с. Вербові Хутора та Вербова балка. Ощадки якоїсь примитивної культури—недосліджені.

Список № 1²⁾

пам'ятників матеріальної культури по Мелітопольській окрузі, поданий Одеською Краєвою Комісією на затвердження Упрнауки.

М. *Мелітопіль*. 1. Сім камяних бабів у двор. ОкрВикон. Кому. 2. Дві камяні баби у дворі ОкрЛікарні. 3. Камінь-пам'ятник духоборців 1844 р. в садибі ОкрПарКому.

Мелітопольщина: 1. Три кургани на південний-захід від ст. „Терпенье“ залізниці „Мелітопіль—Синельниково“ (12 кілом. від Мелітоп.)—ховання недослідженої культури. 2. Одинацять курганів на півд.-захід с. Трояни Романівського району (околиця)—ховання недослідженої культури. 3. Пам'ятник біля с. Акимівці—братська могила після громадянської війни. 4. Місцевість в с. Ново-Тихоновка Вознес. району, поки що знайдено ощадки мамутових кісток.

¹⁾ Списки складено на підставі матер. поданих А. Войцеховським, П. Рябковим та Д. Карабевим.

²⁾ Список складено на підставі матеріалів, поданих Д. Сердюковим С. Дложевським.

Проект
Одеськ. Комісії.

Інструкція

для реєстрування приватних колекцій та окремих предметів, що мають наукове, художнє або історичне значіння (на підставі постанови ВУЦВК від 16 червня „Вісти“ ВУЦИК 2/VII 1926 р. Ч. 148 (1736).)

§ 1. Реєстрації підлягають колекції й окремі предмети наукового, художнього або історичного значіння, що знаходяться у власності приватних осіб, або державних установ та громадських організацій, але ще не були досі зареєстровані (археологічні предмети—посуд, зброя, знаряддя виробництва, різні оздобы, скульптури, монети і т. инш.; малюнки, предмети художньої промисловости і т. инш.).

§ 2. Реєстрація має на меті науковий облік речей наукового художнього та історичного значіння України.

§ 3. Реєстрація переводиться в місті Одесі апаратом Краєвої Комісії для охорони, по округах та районах—місцевими органами політосвіти з притягненням місцевих фахівців, яко експертів.

Матеріали округової та районної реєстрації затверджуються Краєвою Комісією.

§ 4. Власники речей та колекцій, зазначених в параграфі 1-му подають згідно парагр. 3-му до Одеської Краєвої Комісії, або до округових та районних політосвіт списки цих предметів з коротким описом кожного з них в 2-х примірниках; органи Краєвої Комісії для охорони пам'яток матеріальної культури на підставі цього списку переводять обслідування, аби з'ясувати, чи дійсно заявлені власником предмети заслуговують обліку та охорони.

§ 5. На речі наукової, художньої та історичної вартости, за постановою Краєвої Комісії, нею ж власникові видається охоронна грамота.

Реєстр речей

що мають наукове, художнє або історичне значіння, взятих на облік та під охорону Упрнауки, які належать громад
., що проживає
№. міс. року.

пор. №№	Назва речі	Характеристика речі	Особливі прикмети	Постанова Комісії.

Інструкція

що до порядку експертизи для видачі дозволів на вивіз за кордон пам'яток культури й природи.

1. На підставі § 11 постанови ВЦВК'у та РНК УСРР з 16/VI—1926 р. («Вісти» з 2/VII—1926 р. ч. 148) вивіз за кордон пам'яток культури й природи без дозволу НКО УСРР (по Упрнауці) не допускається.

2. За пам'ятки культури, що підлягають § 1 цієї інструкції вважати: а) всі археологічні знахідки (камінні, металові, керамічні, кістки, костяні вироби, шкляні речі й т. инш.); б) всі пам'ятки мистецтва (картини, малюнки, ікони, портрети, скульптурні вироби з мрамору, бронзи, теракоти, глини, дерева й т. п.); в) пам'ятки меморіального значіння (рукописи, листи, речі то що відомих наукових, громадських та мистецьких діячів); г) вироби народного мистецтва, тканини та шиття (килими, коци, плахти, оздоблені різьбою чи фарбами, дерев'яні та металові речі, кахлі, кераміка, гутне скло й т. инш.; д) фрагменти архітектурних оздоблень; е) стародрук, гравюри, старі мапи та взагалі старі видання; ж) рукописні книжки, рукописи історичного та культурного значіння, ілюстровані та неілюстровані; з) нумізмічні збірки.

3. За пам'ятки природи, що підлягають § 1 цієї інструкції, вважати: а) геологічні та мінералогічні колекції, б) ботаничні колекції (гербарії), в) палеонтологічні колекції, г) зоологічні колекції, живі рідкі тварини чи чучела їх, д) збірки зразків ґрунтів, е) ентомологічні колекції, ж) метеорити.

4. Всі особи, що бажають вивозити за кордон свої речі представляють їх в натурі Краєвому Інспектору по призначенню.

5. Краєвий Інспектор протягом тижня після подачі заяви повинен скласти висновок та надіслати його в 3-х примірниках на затвердження НКО (по Упрнауці). (Відмінено наказом Нар. Ком. Освіти від 1/XII—26 № 64972/мн 5).

6. Для складання висновку Краєвий Інспектор закликає представника місцевої РСІ та відповідних експертів.

7. Висновок Краєвого Інспектора редагується на зразок формального акту в 4-х примірниках з описанням речей та реєстром їх за підписом всіх осіб, що приймали участь в цьому; речі, що їх описано в акті огляду, звязуються й опечатуються печаткою Краєвого Інспектора.

8. Упрнаука по відповідній секції-розглядає протягом 3-х днів після одержання висновку краєвого інспектора з реєстром та описом речі й дає по ньому своє розпорядження в адміністративному порядку (відмінено наказом НКО від 1/XII за № 64972/мн 5).

9. Для реєстрації видач дозволів при загальній канцелярії НКО ведеться «Реєстраційна книжка видач дозволів на вивіз за

кордон пам'яток культури й природи, де зазначається № акту відповідного Краєвого Інспектора та № дозволу.

10. Дозвіл НКО видається на двох з примірників акту, що були надіслані Краєвим Інспектором, при чому один з них видається через Краєвого Інспектора особі, що прохала дозволу, другий залишається при справі Краєвого Інспектора.

С. С. С. Р.

Копія.

Управление
Начальника Снабжения
Украинского
Военного округа

Вх. № 1038, дело № 11—3/а—б.

Отдел—Военно—Отр.

Всем времстрокомиссиям.

Ноября 16—1926 г.

Всем участковым инженерам.

№ 6176845.

Народный Комиссариат Просвещения, основываясь на акте обследования быв. замка князей Сангушко в г. Изяславле, произведенного Инспектором по охране памятников материальной культуры Профессором Эрнстом, сообщает, что Временная Строительная Комиссия № 12 производит целый ряд переделок в указанном замке без согласования с Инспектором по охране памятников.

Согласно постановления ВУЦВК'у и СНК УСРР от 16/VI—26 г. все работы по переустройству, разборке зданий, имеющих историческое значение, должны согласовываться соответствующими органами по охране памятников материальной культуры.

В виду чего предлагается всем при внесении в строительный план работ по ремонту или переустройству или разработке сооружений, имеющих значение, как памятник старины, согласовывать их с Краевым Инспектором по охране памятников материальной культуры.

Инспекторы находятся в следующих городах:

1. г. Киев—проф. Эрнст—Исторический музей имени Шевченко.
2. г. Харьков—проф. Таранушенко—Наркомпрос комната № 41.
3. г. Одесса—проф. Дложевский—Историко-Археологич. Музей.
4. г. Днепропетровск — гр. Козар — Днепропетровский Краевой Музей.

Начальник Отдела Царев
Пом. Начальника Отдела Гаровников.
Верно: (подпись).

У. С. Р. Р.
Народний Комісаріят
ОСВІТИ
24/11 — 1927 р.
Ч. 11299/ар. 11.

До Народного Комісаріату
земельних справ.

В справі охорони археологічних
пам'яток.

Копії: Харківському, Київському, Дніпропетровському, Одеському Інспекторам.

При переведенні землеустрію селян часто трапляється, що нові межі й шляхи проходять через кургани—могили, городища, оселі та стоянки кам'яної доби. Селяни усувають їх з дороги шляхом розкопування землі на нивах, а то просто перерізують їх в напрямку межі-шляху напополам. Іноді ці пам'ятки культури попадають до складу земельної нарізки селянам без виключення їх з загальної площі наділу селянина, і останній, використовуючи свій земельний наділ, розорює також і площу пам'ятника культури, що потрапив до його наділу, і засіває її. Таким чином гине багачко пам'яток культури з їх археологічними скарбами, іноді великого наукового значіння.

Наркомосвіти, бажаючи запобігти таким негативним явищам, на підставі постанови ВУЦВК і РНК УСРР з 16/VI 1926 р. „Про пам'ятки культури й природи“ (З. У. 1926 р. № 32, 33 арт. 259) прохає Наркомземсправ дати розпорядження всім окрем-відділам, аби:

1) при переведенні межування земель площа археологічних пам'яток—курганів, городищ, старих осель, стоянок то що не включалися в площу земельного наділу, а навпаки зазначалася, як місця, що знаходяться під охороною держави й мусять бути недоторкани;

2) при прокладанні меж, дорог й канав ці археологічні пам'ятки ні в якому разі не перерізувалися, а обводилися;

3) про всі випадки розорювання, розкопування чи порушення зазначених археологічних пам'яток доводилося негайно до відому Краєвої Інспектури по охороні пам'яток культури (Харків—НКО, Київ—Історичний музей, Дніпропетровськ—Краєвий музей, Одеса—Історичний музей).

Заст. Наркомосвіти (Приходько).
Зав. Укнаукою (Яворський).
Зав. Адм. Відділом. (Підпис)

Список

пам'яток природи № 1, що підлягають охороні, надісланий Одеською Комісією для охорони природи на за-твердження Укнауки.

Одеська округа: 1. Пересип Тилігульського ліману кілька сот десятин солончакової рослинності. Фавна солених озерець. Шлях перелітної птиці.

2. Діляниця біля озера Тудорова коло с. Яски на Дністрі. Плавникова й лісна рослинність, ссавці, птиці, риби, кілька екземплярів видри.

3. Хаджибейський парк біля м. Одеси. Цікава рослинність і курорт.

4. Ліс біля с. Павловки Захарівського району, площа біля 100 дес. Південна межа розповсюдження звичайного дубу та пушистого дубу, скомпія, липа, клен, черно-клен, ясен.

Херсонська округа: 5. Плавні Дніпровського ліману поміж гірлом Рвачом далі з сходу аж до р. Домахи, відти до виходу її з Бакаю (Старого Дніпра) і по Бакаю, а з заходу до мілини Дніпровського ліману. Заповідник для риби. Плавнева рослинність. Вільха.

6. Одна з лісних дач штучного насадження з кучугурами та інш на Олешківських пісках. Пісчана флора й фауна, кучугури.

7. Острів Джарилгач у Керкивській затоці Чорного моря, довжина 40 верстів, ширина від 50 саж. до 4 верстов. Піски, сінокося, солонці, гніздування куликів, дрохв, кричок, мартинів. Шлях перелітної птиці: Боспор — Варна — Тарханкут.

Зинов'ївська округа: 8. Чорний ліс біля ст. Знаменка. Лісний масив, релікти, лісна фауна: сарна, куниця, вивірка, вовчок та ін.

Мелітопольська округа: 9. Коса Обиточна в 10 верстах від Ногайського, 40 верстов завдовжки. Піски, дрібний очерет, гніздування чайок, кричок, качок, бакланів, шлях перелітної птиці з Мал. Азії.

10. Асканія-Нова. Відомий заповідник.

Першотравенська округа: 11. Гранитний схил берега р. Богу поміж Першотравенськом й с. Ак-Мечет. Цікава рослинність з реліктами.

12. Побережжя біля с. Грушівки нижче Першотравенського. Велетенські кам'яні котли частинно реліктові, частинно нові.

Криворізька округа: 13. Весело-Боковенський парк (112 дес.) на р. Боковенці біля с. Давидовки в 12 верстах від станц. Долинської. Різноманітні чужоземні породи дерев, художнє розміщення парку.

Першотравенська округа: 14. Рацінський ліс, 20 верстов від Вознесенського, 1000 дес. штучного насадження. Цікава фауна.

У. С. Р. Р.

Народний Комісаріят
ОСВІТИ

16 лютого 1926 р.

№ _____

УКРНАУКА

Центральний Комітет по охороні
пам'яток природи.

Анкета.

Для збирання відомостей про існуючі й бажані заповідники.

1. Назва заповідника.

2. Місце знаходження (місто, округа, слобода, село, хутір). Віддалення від найближчої оселі, від найближчої залізничної станції.

3. Час заснування заповідника.

4. Якою установою утворений заповідник.

5. На підставі яких постанов оголошений заповідник.

6. До відому якої установи належить зараз.

7. Керownik заповідника.

8. Як провадиться охорона заповідника.

9. Бюджет заповідника.

10. Місце розположення (беріг моря, річки, озера, остров, степ і т. инш.).

11. Розмір території в різних напрямках. Площа заповідника.

12. План заповідника.

13. Фізично-географічний опис: височини, низини; гори, горби, долини, балки, яри, байраки.

14. Річки, струмки, озера, болота.

15. Підсоння.

16. Рослинність.

17. Звіриний світ, (Фауна).

18. Які сторони природи заслуговують на увагу і вимагають охорони.

19. Окремі цінні та рідкі об'єкти, що підлягають охороні.

20. Значіння заповідника: наукове, науково-освітнє, учбове, художнє, культурно-історичне і т. инш.

21. Категорія заповідника: абсолютний, з обмеженим використанням, спеціальний (рослинний, пташиний, рибний, бобрівний і т. инш.).

22. Прізвище фахівців, що вивчали або вивчають заповідник.

23. Література про заповідник.

24. Чи не провадиться господарчого використання заповідника (ломка каміння, випасування зруб лісу то-що). Ким використовується.

25. Чи не провадиться полювання.

26. Які небезпеки загрожують заповідникові.

27. Які ще заповідники слід було-б заснувати у Вашій місцевості.

28. Додаткові відомости.

Підпис:

Адреса:

Примітка: Слід з'ясовувати господарсько-економічні стосунки заповідника, що проєктується, до населення або до певної галузі господарства. Напр., коли цей заповідник є — приморський острів, то як урегулювати рибальство й право рибалок на ловитву риби або на будівництво тимчасових житл з одного боку, а з другого боку неприпустимість для них в той же час збирання яєць диких птиць. Також треба урегулювати випас худоби, сіножать і засів хлібом. По лісах слід з'ясовувати можливість рубання лісу, покосів й т. ин.

Проф. О. Браунер.

Виставка охорони природи.

(Програма проф. В. Талієва).

Завдання виставки демонструвати:

1. Як людина своєю діяльністю свідомо або несвідомо змінює, псує або знищує природу;
2. чому природа повинна бути під охороною;
3. що роблять для цього за-кордоном;
4. що зроблено в цьому напрямку в нас і що повинно бути зроблено.

ПРОГРАМА:

I. Знищення лісів, звівечіння їх, зміна рослинності. Лісові рослини й тварини, що зникли або зникають (як взагалі, так особливо даної місцевості).

Розпашка степу.

Рослини й тварини, що зникли або зникають (взагалі й особливо даної місцевості).

Висушування болот та водоймів, зникання відповідних рослин та тварин.

Знищення геологічних об'єктів.

Звівечіння гарних ландшафтів.

Знищення тварин внаслідок хіжацького мисливства, рибальства, птичарства, колекціонерства, розорення гнізд й т. інш.

Негативний вплив на природу фабрик, заводів, залізниць, пароплавів, осель, пасовищ, звичаїв, моди й т. інш.

II. Прості й скісні наслідки для народного господарства від порушення природного вигляду природи: поширення балок, ярів, пісків, порушення режиму води — помілішання, повені, висихання, смерчі з пилу, формування некорисних провалів та спадів, утворення солончаків; поширення шкідливих комах, гризунів, птиць, паразитів рослин, бур'янів.

Ділянки примітивної природи з погляду інтересів викладання. Природа, як елемент естетичного та духовного розвитку людини. Природа й народне здоров'я.

III. Охорона пам'яток природи в Зах. Європі та по інших країнах.

Охорона корисної птиці та інш. тварин.

Штучний розплід промислових тварин.

Законодавча регламентація мисливства, рибальства, взагалі експлоатації природи.

Література.

Засоби що до пропаганди ідеї охорони природи і любови до природи. Міські сади й парки, прикрашування житл й т. інш.

Шкільні сади, празники деревосадження й інш.

IV. Засоби охорони природи, вже прийняті в нас.

Звичаї, що ошчажають окремі тварини та рослини.

Закони, що регламентують мисливство, рибальство й т. інш.

Література й видання.

Заповідні ділянки: зоологічні, акліматизаційні, ботанічні сади, музеї і інш.

Ділянки природи, окремі тварини, рослини і геологічні об'єкти (взагалі і особливо даного району), що заслуговують охорони через своє виховавче, економічне, наукове, естетичне й інш. значіння.

Свійська природа в підручниках і у викладанні.

Популяризація свійської природи.

Бажані засоби.

Характер експонатів: мапи, таблиці, діаграми, фотознімки, малюнки, стереоскопічні малюнки, листівки, діапозитиви, кінематографічні фільми, книги, журнали, статті, живі організми, чучела, спиртові й сухі препарати, гербарії, біологічні колекції й групи, зразки, моделі, заборонені або шкідливі знаряддя й способи мисливства й т. інш., штучні гнізда й гніздовища, приладдя для годування й інш. Тераріум та акваріум, як знаряддя боротьби з хижацьким та безпутним колекціонерством.

Вказівки для вивчення заповідників.

I. Установи й законоположення, що сприяють охороні природи.

1. Заповідники. Охорона пам'яток природи (рослини, геологічні об'єкти й т. інш.). До мережі заповідників слід включати на особливих умовах «заповідники охорони здоров'я»: високі гори, відкриті лісками, або ліси біля курортів державного значіння, також цілини при кумисоздравницях або соляні озера при бальнеотерапевтичних установах й інш.

2. Заказники мисливських товариств.

3. Встановлення раціонального мисливського господарства (розплід дичини, підготовування її, облік дичини, раціональне її споживання).

4. Закони про мисливство: заборона весняного мисливства, встановлення коротких речінців мисливства, встановлення максимума споживання дичини, заборона знищення корисних для сільськогосподарства тварин і скорочення речінців для її ловитви. Закон про мисливство проектується мисливськими товариствами і вноситься до РадНарКоМУ по розгляді його НКЗ і НКО. В основу закону про мисливство покладаються інтереси охорони природи і сільського господарства, а не тільки торгівлі або мисливства. Особливо це природне і влучно для Степової України, де мисливство не має значіння промислу.

Встановлення сезонних заказників (весняний й осінній сезони) по тих приморських та прирічкових місцевостях, де збираються птиці, перелітаючи на зимовку або з неї повертаючися.

5. Закони про рибальство: встановлення речинців забороненого весняного лову в зв'язку з місцевими умовами, встановлення сезонних заказників (заборона лову риби по деяких місцях масового зимування риби або по таких, де живе або перезимовує молодяк).

2. Наукові завдання заповідника.

1. Перед заснуванням заповідника слід дослідити дану місцевість з точки зору природничої та господарче-економічної, щоби не порушити інтереси населення.

2. Заповідник повинен не тільки захищати природу, але й вивчати її, тому то потрібна мінімальна, але для всіх обов'язкова програма для вивчення заповідника:

А. 3 зоології.

1. Список тварин, що живуть так у заповіднику, як і в його околицях.

2. Вивчення хребтовців особливо ссавців та птахів, а також тих безхребтовців, що мають важливе значіння в господарстві сільському, лісовому, рибальництві й инш. в залежності від природи заповідника.

3. Вивчення життя головних представників фауни даного заповідника, їх способу життя і стосунків до оточення, особливо ж вивчення їжі корисних і шкідливих для даного господарства тварин.

4. Вивчення статистики і динаміки тваринного населення, себ-то: кількість ссавців, птахів та инш. по зразкових ділянках, а також рух цього населення на протязі року по сезонах та місяцях.

5. Дослідження що до охорони природи і господарства від шкідників і підтримку тварин, корисних для даного господарства або достойних сприяння та охорони.

6. Реакліматизація, тобто розплід у заповіднику тих тварин, що недавно зникли або витиснуті людиною з даного місця.

7. Зоофенологічні спостереження. Стаціонарні спостереження.

В. 3 ботаніки.

1. Докладне систематичне вивчення рослин в зв'язку з зростом, височиною, рельєфом, мікрорельєфом, ґрунтом, вількістю й особливо засобами господарчої експлуатації.

2. Вивчення засобів поновлення попереднього рослинного покриву (степового, лісного і инш.) і підтримання теперішнього, а також і зміни рослинності під впливом різних чинників, починаючи з діяльності людини.

3. За флористичним вивченням повинно йти фітосоціологічне вивчення.

4. Фітофенологічні спостереження. При кожному заповідникові повинен бути невеличкий музей, в якому збираються головні об'єкти охорони, як то-чучела, гербарії, фотографії й инш. В

одному місці краю потрібно бути Центральному Музеєві, яким для Одеського краю міг би бути Історично-Природничий Музей в м. Херсоні.

3. Зв'язок охорони природи з іншими установами.

Краєві Комісії для охорони природи і заповідники повинні зв'язатися з науковими установами, так центральними, як і місцевими: з Академією Наук, Інститутами Нар. Освіти, Сільського Господарства, Технікумами Сільгосподарства, дослідчими катедрами, Т-вами Природників і Сільського Господарства, Краснзавчими установами, Музеями, окремими фахівцями, Т-вами мисливців, кореспондентами.

Бажані шефства для кожного заповідника, заказника, окремого пам'ятника природи.

Дуже потрібна допомога охороні природи з боку адміністративних установ, а також де-які спеціальні грошові кошти поверх тих, що асигнуються Н. К. О.

4. Популяризація ідеї охорони природи.

Пропаганда ідеї охорони природи через школу: введення у програму не тільки шкіл першого ступня, але й вищих спеціальних курсів охорони природи.¹⁾ Організація товариств аматорів природи та її охорони. Організація охорони природи на зразок П. А. С. Ш. шляхом бесід, лекцій, брошюр, лекторів, виставок охорони природи, музеїв охорони природи.

Всі заповідники повинні бути науковими і освітніми установами, освітніми остільки, оскільки це не перешкоджає ідеї охорони природи і наукового дослідження.

Для керування освітніми екскурсіями потрібні проводирі, що ознайомилися з заповідником шляхом бесід або лекцій. Треба надрукувати опис кожного заповідника на допомогу екскурсіям.

5. Охорона природи в державному та міжнародному масштабі.

По питанням охорони потрібна всесоюзна згода що до утворення однакових засобів охорони природи (обов'язкових постанов, декретів та инш.) і призначення кари. Потрібні також міжнародні згоди що до охорони природи, особливо ж що до охорони перелітної птиці, яку дуже нищать Греція та Італія, ловлячи для споживання дрібних співочих птахів, а мисливці приморських місцевостей України знищують членивних та голенастих підчас осіннього переліту та зимовки.

¹⁾ Треба ввести в програму ІНО і СГІ спеціальні курси для вивчення місцевої фауни, зоогеографії і охорони природи. Ставляючи студентів, щокінчають ВУЗ прикрі — йдучи викладати в школу, він сам не знає місцевої фауни, проте ж має матеріял з ембріології та морфології, чого не буде як раз викладати. Внаслідок незнайомства викладача з природою виходить, що природознавство часом викладається в нас абстрактно й вербально.

6. Законоположення, штати.

Потрібні положення про установи для охорони природи, штати таких установ, засоби охорони. Треба також витворити програму для описування заповідників і рішучі заходи що до виділення їх до НКО з відання інших Наркоматів.

проф. О. Браунер.

Де яка література по справах охорони пам'ятників матеріальної культури.

а) Західньої Європи.

1. Wieland „Der Denkmal-und Heimat-schutz in der Gesetzgebung der Gegenwart“ Stuttgart, 1905; рос. переклад див. „Известия им. Арх. Ком.“ вип. 20, 1905 р. стор. 101—150.

2. Kneer „Die Denkmalpflege in Deutschland mit besonderer Berücksichtigung der Rechtsverhältnisse“ (вичерпуюче що до Германії) Trier, 1905.

3. Reimers „Handbuch für die Denkmalpflege“ herg v. d. Provincial Kommission zur Erforschung und Erhaltung der Denkmäler in der Provinz Hannover, 1911.

4. „Denkmalpflege“ у „Reallexicon für Vorgeschichte“, herg. M. Ebert, Bd. II, Lief. 5, Berlin, 1925, стор. 359—362 (А. Kickebusch).

5. „Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit“ Beiblatt zum „Mannus“ herg. v. M. Jahn (майже у кожному числі ставляться проблеми охорони пам'ятників).

6. „Новый итальянский закон об охране предметов древности и изящных искусств“, перекл. з італійськ. Н. С. Раевського „Известия им. Арх. Комиссии“, вип. XXXVII, 103—119.

7. Baldwin Braun G. „Попечение о памятниках старины в европейских государствах“, перек. з англійськ. П. В. Латышева, Извест. им. Арх. Комиссии, вип. XXII, стор. 91—144 и згад. там література.

8. „Новый устав Австрийской Центральной Комиссии попечения о памятниках“, перек. з німецьк. Извест. им. Арх. Комиссии, вип. 75, ст. 137—143, 1912.

9. „Новый французский закон об исторических памятниках“ перек. з франц. П. В. Латышева „Известия им. Арх. Комиссии“ вип. 60, 1916, стор. 106—116.

10. Müller-Brauel „Geganken über einen besseren Denkmälerschutz und locale Ausgestaltung d. vorgesch. Forschung“ у „Prähistorische Zeitschrift“, Bd. 2, 1910, стор. 211 дальші.

11. Jacob-Friesen „Der Schutz vorgesch. Denkmäler, Prähistorische Zeitschrift, Bd. 9, 1917, стор. 75 дальші.

Бібліографія про музеознавство за 1917—1923 на Заході див. „Музей“ видання Головнауки, Ленінград, т. II, 1924 року, стор. 77—89.

С. Д.

в) С. С. Р. Р.

1) Боравский А. Я. Охрана произведений искусства (Труды Всер. Съезда художников, т. II. стр. 174).

2) Голышев Н. О сохранении памятников (Труды I Арх. съезда, стр. 105 и LIV прот.).

3) Горожанский Н. О мерах для сохранения памятников в Волынской губ. (Тр. I Арх. съезда, стр. 96 и LIV прот.).

4) Грабарь И. Э. Для чего надо охранять и собирать сокровища искусства и старины. Москва, 1919.

5) Древности. Труды Комиссии по сохранению древних памятников Императорского Московского Археологического Общества т. I—VI, Москва 1907—1915.

6) Дубровский В. Охрана пам'яток культури в УСРР, Харків, 1927.

7) Кондаков Н. П. По вопросу о правительственном законопроекте об охране древностей (Тр. Всер. съезда худ. т. II, стр. 122).

8) Лихачев И. Ф. Об устройстве национальных музеев и основании Общества охраны национальных памятников (Тр. VII Арх. Съезда, т. II стр. 337).

9) Лихтерман А. Я. Об охранении памятников Псковской старины (Тр. Всер. Съезда худ. т. II, стр. 159).

10) Лунин Б. В. Краеведение и охрана памятников старины (Бюлет. Сев.-Кав. Бюро Краев. № 1—2, стр. 13 1925).

11) Маркевич А. И. О сохранении старинных памятников (Тр. XI Арх. съезда т. II, стр. 159 прот.).

12) Мартынов А. А. По поводу вопроса, какие должны быть приняты меры к сохранению древностей (Тр. I Арх. Съезда, стр. XXIX прот.).

13) Материалы к вопросу об установлении законодательных порядков охраны древних памятников в России. Москва 1911.

14) Миронов А. Охрана памятников искусства и старины, Казанск. Музейн. Вестн. № 1—2, стор. 29—34, Казань, 1920.

15) Назаренко Я. А. Музейное дело, охрана и изучение культуры на Кавказе, Казанск. Музейн. Вестн. № 2, стр. 248—257, Казань, 1922.

16) Нечкин Д. И. „Задача и ближайшие цели Комитета по делам музеев и охраны памятников старины, искусства и природы в Средн. Азии“, Извист. Сред. Аз. Комстариса, вип. 1, Ташкент. 1926.

17) О сохранении памятников старины. Циркуляры и приказы Начальника Кубанской Области. Екатеринодар 1913.

18) „Отчет о деятельности Общества Защиты и Сохранения в России памятников искусства и старины“ СИБ, 1912.

19) Перелік законодавчих заходів УРРС до 1926 р. в справі охорони пам. мат. культури, див. I-й пакт Постанови Всеукр. Центр. Викон. Комітету і Ради Нар. Комісарів від 16 червня 1926.

20) Проект закона об охране памятников старины в России. Москва. 1911.

21) Романов Н. И. Как устраивать местные музеи. Москва. 1919.

22) Ростиславов А. А. О правительственном законопроекте об охране древностей (Тр. Всер. Съезда худ. т. II, стр. 118).

23) Смолин В. Ф. Краткий очерк истории законодательных мер по охране памятников старины в России (Извест. им. Арх. Комиссии, вып. 63, стр. 121).

24) Смолин В. „Охрана памятников искусства и старины в Сибири“, Казан. Музейн. Вестн. № 1—2, стр. 23—27, Казань, 1920.

25) Сонцев Д. П. О сохранении памятников старины (Тр. I-го Арх. Съезда, стр. XXVIII прот.).

26) Спицын А. А. Учет памятников древности (Краеведение, т. 3 стр. 311, 1926).

27) Султанов Н. В. Проект законоположения касательно памятников старины (Тр. XIV Арх. съезда, т. III, стр. 75 прот.).

28) Сюзор П. Ю. По вопросу о правительственном законопроекте об охране древностей (Тр. Всер. Съезда худ. т. II, стр. 122).

29) Тихомиров Ил. А. К вопросу об устройстве древневедения в России (Тр. III област. ист. арх. Съезда во Владимире, Вл. 1909).

30) Удаленков А. П. О работе комитета по охране и ремонту монументальных памятников (Музей, т. II, стр. 6, Ленингр. 1924).

31) Умняков И. И. Охрана памятников старины и искусства в Советском законодательстве Средней Азии, Известия Средазкомстариса, Вып. I, Ташкент, 1926.

32) Федоров И. Ф. К вопросу о сохранении памятников народного творчества в России (Тр. Всерос. Съезда худ. т. II, стр. 191).

33) Черников-Анучин А. Н. О мерах для сохранения археологических памятников (Тр. IV-го Арх. Съезда т. I стр. CXXIX прот.).

34) Шмит Ф. И. „Музей“—очерк истории и теории музейного дела, Харків, 1919, стор. 72—96.

35) Ятманов Г. С. Деятельность Петроградского отдела музеев по охране памятников искусства и старины и музейному строительству (Музей, т. I, стр. I, Петр. 1923).

36) Записки Українського Наукового Товариства дослідження й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині. Вып. I, Полтава, 1919.

Про законодавчі заходи в справі охорони ше див.:

1) „Музей“ т. I и II. Видання Головнауки, Ленингр. 1923—24; крім цього:

2) Декреты СНК АССР об охране памятников древности (Изв. Азербайджанск. Арх. Ком. вып. I, стор. 94, Баку 1925.

Про реставраційні проблеми див. „Протоколы реставрационных заседаний императорской Археологической Комиссии“ (Известия им. Арх. Ком. Вып. 26, 28, 31, 32, 34, 36, 39, 41, 44, 46, 48, 50, 52, 55, 57, 59, 61, 64, 66).

Е. О.

ОГЛАВ.

	Стор.
С. С. Дложевський Звіт Од. Краєвої комісії для охорони пам'ятників матеріальної культури та природи	3— 6
В. В. Дубровський Типи пам'яток матеріальної культури і форми їх охорони	7— 8
Г. М. Кофф. До питання про охорону революційної старовини	8—10
Ф. Т. Каминський. Охорона пам'ятників на Миколаївщині	10—12
М. Д. Лагута. Пам'ятники матеріальної культури на Миколаївщині	13—16
Постанова ВУЦВК'у про охорону пам'ятн. матеріальної культури та природи	
Проект положення про Одеську Краєву Комісію для охорони пам'яток матер. культури	16—20 21
Інструкція про утворення мережі кореспондентів	22—23
Інструкція про організацію округових і місцевих комісій по охороні пам'яток культури та природи	23—24
Анкета для збирання відомостей про пам'ятники матеріальної культури та природи, що підлягають охороні	24—25
Про реєстраційні картки	25—26
Список № 1-й та 2-й пам'ятників матеріальної культури, що підлягають охороні, Одеської Округи, поданий Одеською Краєвою Комісією на затвердження Упрнауки	26—28
Список № 1 пам'ятників матеріальної культури Херсонської округи	28—30
Список № 1 пам'ятників матеріальної культури Миколаївської округи	30—31
Список № 1 пам'ятників матеріальної культури Зинов'євської округи	31
Список № 1 пам'ятників матеріальної культури Мелітопольської округи	31
Проект інструкції для реєстрування приватних колекцій та окремих предметів, що мають наукове художнє, або історичне значіння	32
Проект анкети для реєстрування речей, що мають наукове художнє, або історичне значіння і беруться на облік та під охорону Упрнауки	32
Інструкція що до порядку експертизи для видачі дозволів на вивіз за кордон пам'яток культури й природи	33—34
Обіжник У. В. О про координацію переведення ремонтів будинків історичного значіння з Красними Комісіями для охорони пам'яток мат. культури	34
Обіжник Н. К. О. про порядок межування земель з археологічними пам'ятками	35
Список пам'ятників природи № 1, що підлягають охороні	
Анкета про збирання відомостей для існуючих й бажаних заповідників	35—36 36—37
Програма виставки охорони природи (Програма проф. В. Талієва)	38—39
О. О. Браунер. Вказівки для вивчення заповідників	39—42
С. Д. і Е. О. Показчик деякої літератури по справах охорони пам'ятників матеріальної культури	
	42—45

Н-230656

917601

